

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra aplikované fyziky a techniky

Bakalářská práce

Historie technickoprůmyslového rozvoje Českých Budějovic od počátku 20. století po současnost

Vypracoval: Matěj Řeháček
Vedoucí práce: PhDr. Eva Roučová, Ph.D.

České Budějovice 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě - v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

Matěj Řeháček

Poděkování

Touto formou bych chtěl poděkovat vedoucí své bakalářské práce PhDr. Evě Roučové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a čas, který mi věnovala po celou dobu jejího vypracování.

Anotace

Bakalářská práce se věnuje historii průmyslového a technického vývoje v Českých Budějovicích od počátku 20. století až po současnost. Část práce obecně charakterizuje vývoj od průmyslové revoluce a reflektuje důležité vynálezy, osobnosti a jejich vliv. Další text se věnuje jednotlivým průmyslovým a technickým oborům i podnikům, které působily nebo dodnes působí v Českých Budějovicích. Poslední kapitola se zabývá přehledem tematické literatury.

Klíčová slova: České Budějovice, 20. století, průmysl, historie, rozvoj, věda a technika

Abstract

This Bachelor thesis focuses on industrial and technical development and history in České Budějovice from the beginning of 20th century to present day. The first part of this thesis deals with characterization of industrial development since the beginning of industrial revolution and reflects on important inventions, public figures and their influence. The next part describes the individual industry and technical fields that were or still are connected with the city of České Budějovice. The last chapter deals with the overview of thematic literature.

Key words: České Budějovice, 20th century, industry, history, development, science and technology

Obsah

Úvod.....	7
1. Cíle.....	8
2. Charakteristika rozvoje techniky a průmyslu.....	9
3. Stručný přehled dopravy v regionu České Budějovice	12
3.1 Rozvoj dopravy	12
3.2 Městská hromadná doprava	15
4. Energetika v Českých Budějovicích	18
5. Potravinářský průmysl v Českých Budějovicích	20
5.1 Měšťanský pivovar (Samson).....	21
5.2 Český akciový pivovar – Budvar	24
5.3 Mlékárenství.....	28
5.4 Cukrovarnictví	30
5.5 Ostatní potravinářské podniky.....	32
6. Strojírenství v Českých Budějovicích	33
6.1 Iгла (Groz-Beckert).....	34
6.2 Slévárna České Budějovice (Škoda)	35
6.3 Motor Jikov (UNION)	36
6.4 Další strojírenské podniky.....	39
7. Ostatní průmysl v Českých Budějovicích.....	41
7.1 Továrna na zpracování tabáku.....	41
7.2 Tužkárna Koh-i-noor Hardtmuth	43
7.3 Dřevozpracující podniky	45
7.4 Sirkárny	46
7.5 Smaltovny	49
7.6 Papírna.....	51
8. Přehled aktuálního stavu řešené problematiky	53
Závěr.....	55
Seznam použitého obrazového materiálu.....	58
Zdroje použitého obrazového materiálu	58
Seznam použité literatury	60
Tištěné zdroje	60
Elektronické zdroje	62

Úvod

Průmyslová revoluce a mechanizace výroby v 18. a 19. století neodmyslitelně předcházely dnešnímu technickému a průmyslovému rozvoji. Zejména v 19. století vznikala v Českých Budějovicích řada větších i menších průmyslových podniků, z nichž některé ve městě působí dodnes. Asi jen málokdo dnes ví, jak rozmanitý byl vývoj průmyslových odvětví a jaké ukazatele jej zrychlily a usnadnily. Práce řeší právě tento jejich vývoj a ukazatele, pokládá si otázky: Jak se tyto ukazatele projeví v regionu? Jaké osobnosti se zasloužily o rozvoj určitých oblastí? Dále práce také sleduje historii jednotlivých sfér. Jako taková by mohla pomoci pedagogům technické výchovy při regionální výuce. Z hlediska stále se zvyšující poptávky po technických oborech je důležité více seznámit žáky s technikou a rozvíjet u nich gramotnost v této problematice.

Pro vypracování jsou stěžejními informačními zdroji *Technické památky Českých Budějovic* od Milana Bindera a Daniela Kováře, dále odborný článek *Vývoj průmyslu na území Českých Budějovic od počátku 19. století do 80. let 20. století* od Jiřího Dvořáka a Jana Kubeše. Důležitým zdrojem je rovněž *Encyklopedie Českých Budějovic*. Další literatura k tématu je podrobně uvedena v kapitole Přehled literatury a v seznamu použité literatury. K vypracování byly použity metody indukce, dedukce, přímé metody, stratifikace, komparace a také analýzy literárních zdrojů, jejich třídění a porovnání. Záměrem je vytvořit ucelený stručný přehled o technickém rozvoji v Českých Budějovicích.

1. Cíle

Hlavním cílem bakalářské práce je vytvořit stručný přehled technického a průmyslového vývoje v Českých Budějovicích od 20. století až po současnost. Práce může být určena k regionální výuce budoucích učitelů technické výchovy a žáků. Konkrétně jako výchozí materiál pro vytvoření základního povědomí o počátcích, růstu, jednotlivých odvětvích, transformaci a rozvoji průmyslu, technického pokroku a s tím souvisejícími ekonomickými změnami.

Dílčí cíle

1. Provést analýzu literatury vztahující se k bakalářské práci.
2. Stručně charakterizovat vývoj techniky od průmyslové revoluce.
3. Seznámit se s rozvojem jednotlivých průmyslových odvětví v regionu a popsat jejich vývoj v dějinných souvislostech.
4. Vymezit a analyzovat hlavní oblasti průmyslového rozvoje na Českobudějovicku.
5. Identifikovat a charakterizovat hlavní oblasti dopravy, energetiky, potravinářského průmyslu, strojírenství a ostatního průmyslu.
6. Opatřit obrázkovou přílohu.

2. Charakteristika rozvoje techniky a průmyslu

Důležitým mezníkem pro pochopení vědeckotechnického vývoje ve 20. století je přelomová dějinná událost, a to průmyslová revoluce. Průmyslová revoluce započala v Anglii. Byla to pomalá hospodářská proměna, která začala v 18. století a přibírala na dynamice v letech 1760-1815.¹ Ukazatelem této hospodářské přeměny byly nové vynálezy, které přinesly zrychlení výrobních procesů. Mezi ně řadíme např. válcování profilového železa, jež zavedl anglický železářský mistr *Henry Cort* roku 1754.² Tento vynález zajišťoval vyšší produkci oceli. Se stejným jménem je také spojen pojem *pudlování*, které Cort vynalezl a použil roku 1783.³ V textilním průmyslu pozvedl výrobu vynález pohyblivého člunku roku 1733.⁴ Podobných vylepšení byla na přelomu 18. a 19. století celá řada, ale největším předělem je všeobecně parní stroj,⁵ vynalezený Skotem *Jamesem Watterem*, který si ho nechal patentovat na sklonku 60. let 18. století. Roku 1775 vznikla firma *Boulton a Watt*, jež vlastnila monopol na výrobu Wattova dvojčinného parního stroje až do roku 1800. Parní stroj si posléze našel místo v mnohých průmyslových odvětvích jako hornictví, strojírenství, potravinářském a textilním průmyslu, ale také v dopravě, kde se značně začal zkracovat čas cestování. Významným konstruktérem parních lokomotiv byl *George Stephenson*. V pozdější době nahradil parní energii účinnější spalovací motor.

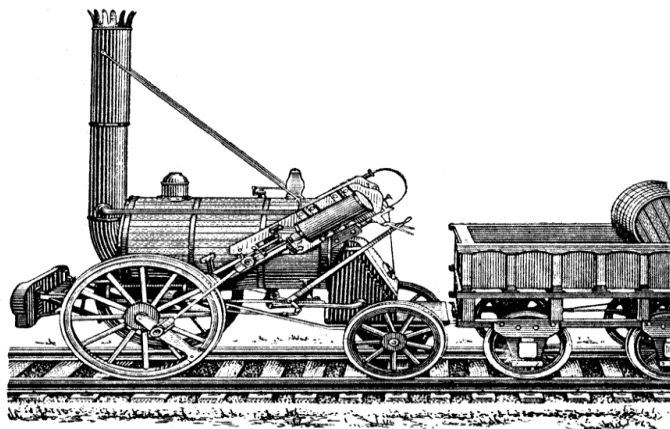
¹ MAUROIS, André. *Dějiny Anglie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1993, s. 371

² PATURI, Felix R. *Kronika techniky*. Praha: Fortuna Print 1993, s. 145

³ PATURI, Felix R. *Kronika techniky*. Praha: Fortuna Print 1993, s. 155

⁴ MAUROIS, André. *Dějiny Anglie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1993, s. 371

⁵ Pozn.: James Watt navázal na parní stroje *Thomase Newcomena* (1664-1729), jeho vynález dovedl k dokonalosti.

Obrázek 1: Lokomotiva George Stephensona

Tyto nové hospodářské aspekty znamenaly přerod od manufaktury k tovární výrobě. S tím souvisí také proměna měst, která se začala více zalidňovat a rozšiřovat příchodem lidí z venkova. Ti přicházeli do měst za pracovními příležitostmi, které přinesla industrializace. Vznikla nová tzv. dělnická třída, která ovlivnila svět i ve filozofické a politické rovině až do současné doby. Historik *Zdeněk Jindra* rozlišuje pojmy industrializace a průmyslová revoluce tak, že se tyto pojmy po obsahové stránce ztotožňují, ale jako průmyslovou revoluci všeobecně přijímá dynamický vzestup továrního průmyslu v určitém období. Jako industrializaci označuje dlouhodobý a do dnešní doby neukončený proces, v západní literatuře se stejný název užívá i jako synonymum pro kapitalismus.⁶

Postupem času se moderní průmysl začal dostávat do celého světa, ostatní země se začaly vyrovnávat Anglii, která si udržela prvenství až do 30. let 19. století. Jednou ze zemí, do které se výtobytky průmyslové revoluce dostaly, byla i habsburská monarchie, jejíž součástí byly i české země. Rozpoložení rozmanitých průmyslových komplexů bylo dáno jak tradicí (např. várečné právo, sklářská tradice), tak i podle surovin a jiných komodit, které se nacházely v určité oblasti. Díky ložiskům železné rudy se začalo rozvíjet v oblasti Kladna a Dvora Králové hutnictví, na Ústecku se rozšířil průmysl chemický. Velice dobře se dařilo v Čechách cukrovarnictví,

⁶ JAKUBEC, Ivan-JINDRA, Zdeněk. *Dějiny hospodářství českých zemí: od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*. Praha: Karolinum, 2006, s. 10

jež dosahovalo na sklonku 19. století špičkové úrovně.⁷ Dynamiku dobře se rozvíjejícího strojího průmyslu zastupovaly na přelomu 19. a 20. století Škodovy závody v Plzni, které se v té době zabývaly i zbrojním průmyslem. Dalším významným strojařským podnikem byla továrna na kočáry v Kopřivnici, založena roku 1850, která se o něco později přetransformovala na výrobu vagónů a automobilů.⁸ Obdobným podnikem byla také firma *Laurin a Klement*, jež se zabývala výrobou bicyklů, motocyklů a automobilů. Dominantním oborem na severu Čech byl textilní průmysl.⁹

O výstavbu mostů, železnic, stavbu silnic a dalších komunikací se zasloužili *Vojtěch Lanna* v Čechách, na Moravě a ve Slezsku zejména bratři *Kleinové*. V nově vznikající elektrotechnice se nejvíce prosadil *Emil Kolben*, který v letech 1888-1892 pracoval jako asistent *Thomase Edisona*, při svém pobytu v USA se rovněž sešel s *Nikolou Teslou*. Tato setkání, praxe a zkušenosti přejaté od největších průkopníků elektrotechniky zanechaly v Čechách významnou odezvu. Kolbenovým souputníkem byl *František Křížík*, elektrotechnik, který zkonstruoval první českou tramvaj, lanovou dráhu na Letnou a na Petřín, a je také spojen se zaváděním elektrického proudu a osvětlením českých měst.¹⁰

Všechna zmíněná vylepšení měla obrovský vliv na vývoj průmyslu, hospodářský růst a na zvyšující se životní standard ve 20. a 21. století i v Českých Budějovicích. V dnešní době si jen málokdo dokáže představit život bez těchto vynálezů.

⁷ JAKUBEC, Ivan-JINDRA, Zdeněk. *Dějiny hospodářství českých zemí: od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*. Praha: Karolinum, 2006, s. 26

⁸ JAKUBEC, Ivan-JINDRA, Zdeněk. *Dějiny hospodářství českých zemí: od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*. Praha: Karolinum, 2006, s. 230

⁹ JAKUBEC, Ivan-JINDRA, Zdeněk. *Dějiny hospodářství českých zemí: od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*. Praha: Karolinum, 2006, s. 185

¹⁰ SYNEK, Jaroslav a kol. *Ottova obrazová encyklopedie: Česká republika*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2008, s. 145

3. Stručný přehled dopravy v regionu České Budějovice

Díky své poloze byly České Budějovice důležitou dopravní tepnou, což je jedním z předpokladů pro hospodářský rozvoj. Kapitola popisuje klíčové změny ve vývoji dopravy, již představovala koněspřežná železnice, kterou později nahradila železnice parní, motorová a elektrická. Význam měla rovněž říční doprava, které se ale přestávalo dařit postupně od 70. let 19. století, kdy už dominovala železnice. Dalším předmětem kapitoly je rovněž automobilová doprava. Poslední podkapitola se věnuje městské hromadné dopravě, která se zvyšujícím se počtem obyvatelstva a rozlohou města nabývala stále většího významu a dodnes platí za důležitou součást dopravy.

3.1 Rozvoj dopravy

Až do první poloviny 19. století byl hlavním dopravním prostředkem koňský potah. Velký význam měla také říční doprava, která byla v Českých Budějovicích zastoupena podnikáním *Adalberta Lanny*. K říční dopravě patřila také voroplavba, zanikající až na počátku 60. let 20. století. Jistým zlepšením bylo budování nových komunikací během 18. a 19. století. K těmto novým silnicím patří dodnes existující třídy, např. Pražská nebo Lidická. Nové vozovky měly pevný podklad a byly kamenné, což zlepšovalo bezpečnost a rychlost dopravovaného zboží nebo osob.¹¹ Do Čech se v té době dovážela hlavně sůl z Rakouska: *Podle odhadu bylo na počátku 19. století na silnici mezi Českými Budějovicemi, Freistadtem a Mauthausenem v neustálém pohybu 400 souprav formanských vozů, dovážejících do Čech především alpskou sůl (1811-1821 roční průměr 67 237 t).*¹²

¹¹ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 98-99

¹² *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 98-99

Významnou událostí, která dokázala zrychlit dopravu a zvýšit množství zboží, bylo vybudování koněspřežné dráhy, jež bylo spjato se jmény *Františka Josefa Gerstnera* a jeho syna *Františka Antonína Gerstnera*. Stavba započala v roce 1825, trvala sedm let a byla spojnici mezi Lincem a Českými Budějovicemi.¹³ Celkově měla na 129 km. Od roku 1836 byla umožněna i přeprava osob: *Osobní vlak vyjížděl z Českých Budějovic v 5 hodin ráno a po hodinové přestávce na oběd v Kerschbaumu dorazil v 19 hodin.*¹⁴ Dráhu udržovala a měla z ní zisk akciová společnost. Příznivým ukazatelem pokroku bylo zvýšení hmotnosti přepravovaného zboží, kdy se na jednoho koně počítalo s váhou téměř 4 t, což byl sedminásobek hmotnosti, kterou by kůň utáhl po silnici.¹⁵ Provoz koněspřežní železnice byl ukončen roku 1872, kdy už zaostávala za parními železnicemi.¹⁶

Od 50. let 19. století se v Čechách začínají stavět železnice, určené pro parní lokomotivy. Do Českých Budějovic prorazí železnice koncem 60. let v rámci spojení mezi Vídní a Prahou (dráha císaře Františka Josefa). Stavba železnice nabídla zaměstnání početnému obyvatelstvu jižních Čech. V roce 1868 byl zprovozněn úsek České Budějovice – Plzeň, později prodloužený až do Chebu. Další úsek z Českých Budějovic do Českých Velenic byl uveden do provozu v roce 1869.¹⁷ Následujícími dostavbami a propojeními vznikl v Českých Budějovicích významný železniční uzel. Nová železnice znamenala také úpadek silniční a říční dopravy, kdy se provozovatelé museli přeorientovat na místa, kam se zatím železnice nedostala.¹⁸ Postupem času se začaly zdokonalovat i lokomotivy, koncem 19. století se jejich hmotnost i rychlost zvyšovala. S rozvojem průmyslu byly do továren přiváděny železniční vlečky, které tvořily spojnici mezi

¹³ HONS, Josef. *Dejiny dopravy na území ČSSR: vysokoškolská učebnica*. Bratislava: Alfa, 1975, s. 73

¹⁴ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 213

¹⁵ BINDER, Milan-KOVÁŘ, Daniel. *Technické památky Českých Budějovic*. České Budějovice: Milan Binder, 2013, s. 72

¹⁶ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 212-213

¹⁷ HONS, Josef. *Dejiny dopravy na území ČSSR: vysokoškolská učebnica*. Bratislava: Alfa, 1975, s. 118

¹⁸ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 98-99

průmyslovým objektem a železniční stanicí. To také zajišťovalo úsporu času a větší komfort při přepravě zboží.

Ve 20. až 30. letech 20. století začala pozvolna motorizace a elektrizace železniční dopravy, jež postupně vytlačila parní lokomotivy díky větší účinnosti.¹⁹ Přesto se ještě dlouho poté užívalo parních lokomotiv: *Poslední parní lokomotiva vyjela z Českých Velenic 21. 3. 1981 a od té doby jsou stroje záležitostí historických jízd.*²⁰ K historii železnice se v Českých Budějovicích dochovalo několik staveb, např. most bývalé vojenské vlečky v ulici U smaltovny či most přes Dobrovodskou stoku. Významná je i budova hlavního nádraží, postavena v novorenesančním slohu s prvky secese, která byla vybudována v letech 1907 až 1908.²¹

Automobilová doprava začala pozvolně stoupat ve 20. letech: *V okrese České Budějovice evidence uvádí ve 20. letech 20. století 199 automobilů, z toho 138 osobních V adresáři 1933 je uvedeno 30 autodopravců, stejný počet autodílen a kolem 10 firemních prodejen automobilů.*²² V roce 1925 vznikl *Jihočeský autoklub*, který o dva roky později registroval 250 členů.²³ Útlum osobní dopravy nastal během 2. světové války, kdy byly pohonné hmoty na příděl.²⁴ Další vzestup osobních automobilů přišel v 60. letech díky rozvoji ekonomiky, v roce 1966 dosahoval průměr 16,7 obyvatele na jeden automobil. Časem se číslo začalo snižovat, k roku 1981 byl průměr 4,5, roku 2004 už 2,1.²⁵ Podle údajů Českého statistického úřadu činil počet automobilů v jihočeském kraji k roku 2016 na 340 060.

¹⁹ HONS, Josef. *Dejiny dopravy na území ČSSR: vysokoškolská učebnica*. Bratislava: Alfa, 1975, s. 240

²⁰ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 572

²¹ BINDER, Milan-KOVÁŘ, Daniel. *Technické památky Českých Budějovic*. České Budějovice: Milan Binder, 2013, s. 81-82

²² *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 99

²³ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 98-99

²⁴ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 98-99

²⁵ *Automobilismus: Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/automobilismus>

3.2 Městská hromadná doprava

Předpokladem pro vznik městské hromadné dopravy bylo vybudování tepelné elektrárny na Novohradské třídě²⁶, schválené v roce 1907. Elektrárnu a pouliční dráhu spravovala vídeňská společnost *Internationale Elektrizitäts Gesellschaft*. Dále byly vypracovány plány na stavbu elektrické trati a na konci roku 1908 proběhly zkušební jízdy. Pravidelný provoz byl zahájen v červnu 1909.²⁷

Popis vedení trati uvádí ve své knize pamětník František Rada: *Trať vedla od nádraží kolem kasáren dnešní Žižkovou ulicí, kde byly proti ulici U tří lvů dvojí koleje pro vyhýbání, dále přes Senovážné náměstí na hlavní náměstí, kde se tramvaje křižovaly proti hotelu Zvon. Na rohu náměstí a Divadelní ulice odbočovala trať na Linecké předměstí, kde končila u železniční zastávky. Pražská trať pokračovala kolem východní a severní strany náměstí do Krajinské třídy, na Mariánské náměstí, kde byly zase dvojí koleje, po Pražské silnici k plzeňské železniční zastávce.*²⁸ Kvůli obtížím vystavit trať na hřbitov Svaté Otýlie fungovaly v letech 1909 až 1914 místo tramvajové linky dva trolejbusy.²⁹

²⁶ Pozn: dnešní budova teplárny.

²⁷ BAJER, Jan. *100 let městské dopravy v Českých Budějovicích 1909-2009*. 1. vyd. České Budějovice: Milan Binder, 2009, s. 12-14

²⁸ RADA, František. *Když se psalo c.k.: ze života Českých Budějovic na počátku století*. České Budějovice: Nakladatelství České Budějovice, 1966, s. 56

²⁹ *Městská hromadná doprava: Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/mestska-hromadna-doprava>

Obrázek 2: Tramvaj v Krajinské ulici, počátek 20. století

Akcie vídeňské společnosti, která spravovala elektrárnu a dráhu, odkoupily v roce 1925 *Jihočeské elektrárny*, které tramvajovou trať provozovaly do roku 1950. Ve stejném roce byla městská hromadná doprava převzata pod správu městského národního výboru a v roce 1953 byl založen *Dopravní podnik města České Budějovice*.³⁰ V 2. polovině 40. let byla také obnovena trolejbusová doprava. Její zavedení souviselo v té době s již zastaralými tramvajemi, dráhou, a s jejich poničením při spojeneckých náletech roku 1945.³¹ Trolejbusový provoz trval do roku 1971. Zprvu ve městě jezdily vozy *Vetra*, které byly francouzské výroby, poté hlavně vozy značky *Škoda*. Za zrušení trolejbusové dopravy stálo rozhodnutí vlády ČSSR, konkrétně dokument *Zásady rozvoje MHD pro období 1964 až 1970*, který obsahoval plán na zrušení trolejbusové dopravy. Hlavním důvodem byla levná nafta dovážená ze SSSR. Toto přímočaré řešení se pozdějijevilo jako unáhlené a krátkozraké, jelikož v 70. a 80. letech začala prudce růst

³⁰ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 256-257

³¹BAJER, Jan. *100 let městské dopravy v Českých Budějovicích 1909-2009*. 1. vyd. České Budějovice: Milan Binder, 2009, s. 76-77

cena nafty, už v roce 1980 se cena vyšplhala na čtrnáctinásobek oproti ceně z roku 1973.³²

Autobusová doprava byla využívána od roku 1951 a po výše zmíněném zrušení trolejbusové dopravy jezdily pouze autobusy: *V roce 1977 zahrnovalo 12 dopravních linek 94 km, v provozu bylo 119 vozů, které za rok přepravily 36 milionů cestujících.*³³ Postupně byly linky prodlžovány i do okrajových částí města a okolí, v roce 1962 na Okružní, kde byla budovaná slévárna Škoda, dále např. na Srubec, do Boršova nebo Haklových Dvorů.³⁴

V roce 1989 byla opět obnovena trolejbusová doprava, která spolu s autobusy zůstává v ulicích města do dnešních dnů. V roce 1997 byl státní podnik transformován na akciovou společnost.³⁵ Městská hromadná doprava v současnosti denně přepraví přes 100 tisíc osob. V jižních Čechách jsou České Budějovice jediným městem s kombinací autobusů a trolejbusů. Tato kombinace přispívá ke zlepšování životního prostředí ve městě.³⁶

³² BAJER, Jan. *100 let městské dopravy v Českých Budějovicích 1909-2009*. 1. vyd. České Budějovice: Milan Binder, 2009, s. 109

³³ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 256-257

³⁴ BAJER, Jan. *100 let městské dopravy v Českých Budějovicích 1909-2009*. 1. vyd. České Budějovice: Milan Binder, 2009, s. 115-120

³⁵ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 256-257

³⁶ *Historie Mhd v Českých Budějovicích: DPMCB* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <https://www.dpmcb.cz/o-nas/historie-spolecnosti/historie-mhd-v-ceskych-budejovicich.html>

4. Energetika v Českých Budějovicích

Před elektrifikací Českých Budějovic zajišťovala veřejné osvětlení městská plynárna. Díky důmyslnému řešení a dodávce svítiplynu potrubím se oproti jiným městům v Českých Budějovicích nechvátalo s výstavbou elektrárny. Vzhledem ke stále se rozšiřujícímu městu a vzniku nových továren byla potřeba vzniku tramvajové dopravy. Na přelomu 19. a 20. století bylo v plánu zavést tramvaj na koňský pohon. Tento nápad vytlačil nový plán na zavedení parní dráhy, ale s postupem času a vzhledem k vývoji v ostatních částech země zvítězila elektrická energie. A tak byla vybudována již výše zmíněná tepelná elektrárna na Novohradské třídě.³⁷

Roku 1920 vznikla akciová společnost Jihočeské elektrárny, jejímž účelem byla systematická elektrifikace jižních Čech. Společnost vybuďovala tepelnou elektrárnu v Mydlovarech, kde se nacházely zásoby lignitu, a také se pod její vliv dostala elektrárna na Novohradské.³⁸

Ve 2. polovině 40. let byly jak elektrárna v Mydlovarech, tak i v Českých Budějovicích přestavovány na teplárny a v okolí byla budována parovodní síť: *Teplem byla zásobována většina průmyslových podniků, veřejných budov a na 6000 bytů; do 1967 bylo položeno 55 km parovodů.*³⁹ V letech 1962 až 1965 byl areál teplárny rozšířen a mnoho původních objektů z dob elektrárny bylo zbořeno.⁴⁰ V roce 1985 byl vystavěn parovod na sídliště Máj, čímž bylo završeno pokrytí regionu. V roce 1994 byla teplárna vydělena v rámci privatizace z *Jihočeské energetiky* jako samostatná akciová společnost *Teplárna České Budějovice*. V té době také prošel areál a vybavení značnou modernizací.⁴¹

³⁷ BINDER, Milan, Schinko, Jan. *Českobudějovická teplárna: od elektrárny a vozovny tramvajů k modernímu podniku*. České Budějovice: Milan Binder, 2014, s. 7-10

³⁸ *Elektrárny: Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/elektrarny>

³⁹ *Teplárna: Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/teplarna>

⁴⁰ BINDER, Milan-KOVÁŘ, Daniel. *Technické památky Českých Budějovic*. České Budějovice: Milan Binder, 2013, s. 109

⁴¹ *Teplárna: Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/teplarna>

S Českými Budějovicemi se pojí ještě další elektrárenská zařízení. Jedním z nich je elektrárna Českého akciového pivovaru v Českém Vrbném, v budově dřívějšího mlýna. Elektrárna byla zřízena a spuštěna v roce 1921. Vybavena byla dvěma Francisovými turbínami, vyrobenými v podniku *Union*. Kromě pivovaru se elektřiny dostávalo i dalším okolním obcím, kterými byly České Vrbné, Bavorovice, Hrdějovice a Kněžské Dvory. Po roce 1948 se dostal provoz pod Jihočeské elektrárny a byl udržen až do roku 1979.⁴² V roce 1985 byla v blízkosti staré elektrárny vybudována nová vodní elektrárna *České Vrbné II*, vybavena Kaplanovými turbínami a s plně automatizovaným chodem.⁴³

Další vodní elektrárna se nachází na Sokolském ostrově na Jiráskově jezu a byla postavena v letech 1929 až 1930. Také je nutno zmínit vodní elektrárnu u Trilčova jezu, která sloužila pro potřeby papírny.⁴⁴

Obrázek 3: Vodní elektrárna na Jiráskově jezu

⁴² BINDER, Milan-KOVÁŘ, Daniel. *Technické památky Českých Budějovic*. České Budějovice: Milan Binder, 2013, s. 110

⁴³ *Elektrárny: Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/elektrarny>

⁴⁴ *Elektrárny: Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/elektrarny>

Kvůli stále narůstající spotřebě elektrického proudu byla do Českých Budějovic a jeho okolí dopravována energie ze severních Čech. Řešení přineslo vybudování jaderné elektrárny Temelín, jejíž vybudování se plánovalo od konce 70. let. V dnešní době se jedná o největšího výrobce elektrické energie, kterou dodává do širokého okolí.⁴⁵

5. Potravinářský průmysl v Českých Budějovicích

Tato kapitola si klade za cíl popsat dominantní obory potravinářského průmyslu Českých Budějovic. Nejrozsáhleji se zabývá pivovarnictvím, které mělo ve městě tradici už od středověku a pivovar Budvar patří dodnes k největším producentům piva v České republice. Historie pivovarnictví ve městě si za dobu své existence prošla řadou dějinných zvrátů, souvisejících s národnostními spory, světovými válkami a také proměnami politického prostředí. Rozsah textu souvisí s postavením a dlouhou tradicí oboru na Českobudějovicku.

Další podkapitola se zabývá cukrovarnictvím, které bylo v době svého rozkvětu výnosným a populárním podnikem. Ale jak se ukázalo, ne v každé lokalitě jsou dobré podmínky pro tento druh podnikání, a tak kvůli konkurenci, nepříliš dobrému vedení a dalším problémům, měl tento obor v Českých Budějovicích krátkého trvání.

Podkapitola mlékárenství sleduje vývoj tohoto oboru přes vynález, umožňující zlepšit a zrychlit výrobu mléčných výrobků, až do období zprůmyslnění a vzniku významného mlékárenského výrobce v České republice. Zbylý text se věnuje zastoupení dalších významnějších potravinářských odvětví v Českých Budějovicích.

⁴⁵ *Elektrárny: Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/elektrarny>

5.1 Měšťanský pivovar (Samson)

Tradice výroby piva v Českých Budějovicích sahá až do středověku, krátce po založení města Přemyslem Otakarem II. roku 1265.⁴⁶ Po mnoha konfliktech, včetně třicetileté války a problémy mezi měšťany a radními, je roku 1795 pivovarství zpět v rukou měšťanů, kterým je předán velký i malý pivovar ve městě, včetně příslušných skladišť.⁴⁷ Tyto pivovary na počátku 19. století již nesplňovaly očekávání a problémem byla také odlišná kvalita piva, zastaralá technologie a malá kapacita.⁴⁸ Kvůli těmto problémům budějovičtí právovárečníci hledali nové prostory pro vybudování modernějšího průmyslového komplexu. K těmto účelům byl zakoupen pozemek od *Klary Knappové* na Lineckém předměstí, dnes na Lidické třídě, kde roku 1847 začala výstavba nového pivovaru. Zprvu byl vybudován lednicový sklep, roku 1852 byl prostor rozšířen o varnu, spilku a kvasírnu, o což se výrazně zasadil *Josef Sandner*, který se inspiroval bavorským způsobem výroby.⁴⁹

Nový Měšťanský pivovar začal s výrobou roku 1853, zaměstnával okolo 200 osob a hlavní akcionáři pivovaru byli měšťané převážně německé národnosti.⁵⁰ Téma národnosti se později stalo jedním z aspektů v soupeření s Českým akciovým pivovarem v době národní emancipace. Tento proces nebyl nijak ojedinělý ani v jiných sférách průmyslu, protože zastoupení německého obyvatelstva v Českých Budějovicích bylo nemalé. Češi pili pivo Českého akciového pivovaru a Němci pili pivo Měšťanského

⁴⁶ PLETZER, Karel-ŠEDA, Oldřich. *Měšťanské i městské pivovarství a dvě stě let Prvního českobudějovického pivovaru Samson*. České Budějovice 1995, s. 15

⁴⁷ PLETZER, Karel-ŠEDA, Oldřich. *Měšťanské i městské pivovarství a dvě stě let Prvního českobudějovického pivovaru Samson*. České Budějovice 1995, s. 38

⁴⁸ PLETZER, Karel-ŠEDA, Oldřich. *Měšťanské i městské pivovarství a dvě stě let Prvního českobudějovického pivovaru Samson*. České Budějovice 1995, s. 46

⁴⁹ BINDER, Milan-KOVÁŘ, Daniel. *Technické památky Českých Budějovic*. České Budějovice: Milan Binder, 2013, s. 22

BINDER, Milan-KOVÁŘ, Daniel. *Technické památky Českých Budějovic*. České Budějovice: Milan Binder, 2013, s. 22

⁵⁰ DVOŘÁK, Jiří-KUBEŠ, Jan. Vývoj průmyslu na území Českých Budějovic od počátku 19. století do 80. let 20. století. In *Historická geografie*. Praha: HÚ AV ČR, 2010, r. 32, č. 2, s. 89

pivovaru. V době před 1. světovou válkou toto soupeření vyhrál Český akciový pivovar, hlavně díky většímu exportu a produkci.⁵¹

Obrázek 4: Pohled na Měšťanský pivovar, počátek 20. století

Roku 1894 se správní rada rozhodla, že musí chránit práva své starší pivovarské firmy, a to v souvislosti s již připravovaným vznikem Českého akciového pivovaru. Proto se hlasovalo o změně názvu firmy na *Budějovičtí právovárečníci – Měšťanský pivovar Budějovice, založen roku 1795*.⁵² V 90. letech 19. století prošel pivovar také mnohými zlepšeními, jako bylo zavedení umělého chlazení či přivedení železniční vlečky do areálu pivovaru.⁵³ Zajímavostí byl také export do vzdálených zemí včetně USA, Itálie, Anglie a mnoha dalších.

Od počátku 20. století až do 1. světové války měl výstav⁵⁴ pivovaru vzrůstající tendenci. V letech 1911–1914 činil výstav 135 637 hl, ale v průběhu války klesl až na 21 692 hl piva.⁵⁵ Obecně se dá říci, že válečná

⁵¹ DVOŘÁK, Jiří-KUBEŠ, Jan. Vývoj průmyslu na území Českých Budějovic od počátku 19. století do 80. let 20. století. In Historická geografie: Praha: HÚ AV ČR, 2010, r. 32, č. 2, s. 92

⁵² PLETZER, Karel-ŠEDA, Oldřich. *Měšťanské i městské pivovarství a dvě stě let Prvního českobudějovického pivovaru Samson*. České Budějovice 1995, s. 52

⁵³ PLETZER, Karel-ŠEDA, Oldřich. *Měšťanské i městské pivovarství a dvě stě let Prvního českobudějovického pivovaru Samson*. České Budějovice 1995, s. 57

⁵⁴Pozn.: pojem znamenající celkovou produkci piva.

⁵⁵ PLETZER, Karel-ŠEDA, Oldřich. *Měšťanské i městské pivovarství a dvě stě let Prvního českobudějovického pivovaru Samson*. České Budějovice 1995, s. 73

léta znamenala pro pivovarnictví zlé časy, a to hlavně z důvodu nedostatku surovin. To se také projevilo na kvalitě piva, kdy se při výrobě začaly používat náhražky, jako čirok, kukuřice, řepa a mnohé další.⁵⁶ Po válce pivovar značně investoval do modernizace, byl rozšířen vozový park, instalována automatická myčka sudů a v roce 1931 byla také postavena nová moderní automatická lahvozna, která dokázala naplnit 2400 lahví za hodinu.⁵⁷ Z hlediska vývozu se po rozpadu mnohonárodního Rakouska-Uherska pivovar začal více orientovat na České země, Slovensko a Podkarpatskou Rus. Důvodem bylo zpřetrhání vztahů, nová konkurence, ale také daňové zatížení a nevhodná celní politika Československa.⁵⁸

Během 2. světové války byli dosazeni do čela firmy němečtí nacionalisté. Ti štědře podporovali nacistické organizace různými dary a příspěvky, které dosáhly v období války až 500 000 korun.⁵⁹ Paradoxně zde také existovala buňka protinacistického odboje, jejímž hlavním představitelem byl *Václav Šálek*, který se také podílel na založení obdobné skupiny v Budvaru.⁶⁰ V březnu 1945 byl areál značně poškozen americkými nálety, bylo zde svrženo 17 trhavých bomb.⁶¹ Objekt nebyl jediným cílem, nálety byly přirozeně vedeny na průmyslové objekty a hlavní komunikace, a tak bylo ve městě poničeno mnoho továren a také železnice.

Po válce byl dán pivovar pod národní správu spolu s Českým akciovým pivovarem. V roce 1948 byl pivovar začleněn do nového národního podniku pod názvem *První českobudějovický pivovar České Budějovice*. Další změna názvu nastala v roce 1960, kdy byl přejmenován na pivovar *Samson České Budějovice*. Za socialismu výroba piva zaostávala a do popředí regionálního podniku, pod který patřily pivovary, se dostávali zejména lidé, kteří měli správné kádrové posudky, ale horší profesní

⁵⁶ PLETZER, Karel-ŠEDA, Oldřich. *Měšťanské i městské pivovarství a dvě stě let Prvního českobudějovického pivovaru Samson*. České Budějovice 1995, s. 73

⁵⁷ PLETZER, Karel-ŠEDA, Oldřich. *Měšťanské i městské pivovarství a dvě stě let Prvního českobudějovického pivovaru Samson*. České Budějovice 1995, s. 81

⁵⁸ PLETZER, Karel-ŠEDA, Oldřich. *Měšťanské i městské pivovarství a dvě stě let Prvního českobudějovického pivovaru Samson*. České Budějovice 1995, s. 80-82

⁵⁹ PLETZER, Karel-ŠEDA, Oldřich. *Měšťanské i městské pivovarství a dvě stě let Prvního českobudějovického pivovaru Samson*. České Budějovice 1995, s. 87

⁶⁰ PECHA, Miloslav-ŠMÍD, Stanislav-VONDRA, Václav. *Protifašistický odboj na Českobudějovicku 1938-1945*. OV ČSPB České Budějovice, 1986, s. 70

⁶¹ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 280

kvality. Z hlediska rekonstrukce a modernizace bylo opravováno jen to, co bylo nezbytně nutné, ale přesto výroba nadále vykazovala růst.⁶² Výstav činil roku 1950 136 069 hl, v roce 1965 již 220 826 hl a v roce 1989 už 277 303 hl.⁶³ Po roce 1989 byla většina pivovarů zprivatizována. Pivovaru byl opět změněn název na *První českobudějovický pivovar Samson*. V dnešní době patří společnost nadnárodní skupině *Anheuser-Busch*.

5.2 Český akciový pivovar – Budvar

K založení Českého akciového pivovaru došlo roku 1894. O založení se zasloužili tehdejší postavy politického a kulturního života, *August Zátka* a *František Hromada*.⁶⁴ Podnik byl vytvořen jako protipól měšťanského pivovaru (Samson), který byl obsazen převážně německými pracovníky. Vznikl tedy pivovar, v němž pracovali převážně čeští zaměstnanci, a vytvořil konkurenci staršímu podniku. Areál byl vystavěn v letech 1894-1895 na Pražském předměstí a výroba započala 7. září roku 1895.⁶⁵ O rok později obdrželo pivo několik ocenění kvality a byla otevřena pivovarská restaurace. Prvními odběrateli piva se stali čeští hostinští v Českých Budějovicích a jejich blízkém okolí. Už v roce 1897 se vývoz rozšířil do Prahy, Terstu a Vídně. S vývozem souvisel rychlý rozvoj vozového parku, který činil v roce 1895 pouhé tři železniční vagóny, ale již v roce 1908 se počet zvýšil na osmnáct.⁶⁶ Areál byl hned od svého postavení dále rozšiřován a modernizován, v čemž lze také vidět jeho rychlý a strmý úspěch. V letech 1895-1896 vykazoval výstav 35 223 hl, na konci roku 1908 už 136 345 hl, čímž předstihl konkurenční Měšťanský pivovar, jehož výstav

⁶² PLETZER, Karel-ŠEDA, Oldřich. *Měšťanské i městské pivovarství a dvě stě let Prvního českobudějovického pivovaru Samson*. České Budějovice 1995, s. 98

⁶³ PLETZER, Karel-ŠEDA, Oldřich. *Měšťanské i městské pivovarství a dvě stě let Prvního českobudějovického pivovaru Samson*. České Budějovice 1995, s. 102

⁶⁴ BINDER, Milan-KOVÁŘ, Daniel. *Technické památky Českých Budějovic*. České Budějovice: Milan Binder, 2013, s. 26

⁶⁵ *O společnosti: Budějovický Budvar* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://www.budejovickybudvar.cz/o-spolecnosti/budejovicky-budvar.html>

⁶⁶ HAJN, Ivo. *Budějovický Budvar 1895-1995*. S. I.: AGES, 1995, s. 18.

v té době činil zhruba o 20 000 hl méně.^{67 68} Od roku 1906 začal akciový pivovar exportovat také do USA. O rok později si nechal značku *Budweiser* zaregistrovat americký koncern Anheuser-Busch, což se nelíbilo Měšťanskému pivovaru, který do USA začal exportovat už o třicet let dříve. Roku 1911 začalo jednání s americkým koncernem, ke kterému byl přizván i Český akciový pivovar.⁶⁹ Oba českobudějovické pivovary uznaly v témže roce platnost americké registrace, přičemž dostal každý odlišné odškodné, ale práva nazývat své výrobky přívlastkem *Original Budweiser Bier* v Americe i v jiných státech se nevzdaly.⁷⁰

S příchodem 1. světové války byla situace v akciovém pivovaru obdobná jako v Měšťanském pivovaru, vařilo se z náhražek a výroba byla omezena na minimum: *Jestliže bylo v Čechách v roce 1910 celkově uvařeno 10 050 521 hl piva, na počátku války v roce 1914 toto množství pokleslo na 8 531 705 hl a v roce 1916 na 2 991 000 hl.*⁷¹ Ačkoliv se výroba a kvalita ve válečných letech snižovala, čistý zisk pivovaru vzrůstal, protože cena piva rapidně rostla: *Jestliže před první světovou válkou zaplatil host v restauraci za jednu sklenici piva (0,5l) 7 až 9 haléřů, dal na konci roku 1915 za tutéž sklenici 24-26 haléřů.*⁷² Na sklonku roku 1917 už vrostla částka na 1,40 K,⁷³ čili více než dvacetinásobně oproti předválečnému období.

Po vzniku samostatného Československa se výstav začal postupně zvyšovat, ale dostat se na předválečnou úroveň se podařilo až roku 1928.⁷⁴ Kvůli válce byly, stejně jako v Měšťanském pivovaru, zpřetrhány vazby se zahraničím, a to se odrazilo i v období 1. republiky, export silně stagnoval a trh se začal více orientovat na tuzemská odbytiště. Proto také byly v roce 1927 vybudovány sklady v Košicích a Užhorodě.⁷⁵ Na počátku 30. let se akciovému pivovaru jako jednomu z mála podařilo úspěšně znovu oživit

⁶⁷ PLETZER, Karel-ŠEDA, Oldřich. *Měšťanské i městské pivovarství a dvě stě let Prvního českobudějovického pivovaru Samson*. České Budějovice 1995, s. 19

⁶⁸ PLETZER, Karel-ŠEDA, Oldřich. *Měšťanské i městské pivovarství a dvě stě let Prvního českobudějovického pivovaru Samson*. České Budějovice 1995, s. 73

⁶⁹ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 362

⁷⁰ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 363

⁷¹ HAJN, Ivo. *Budějovický Budvar 1895-1995*. S. I.: AGES, 1995, s. 23

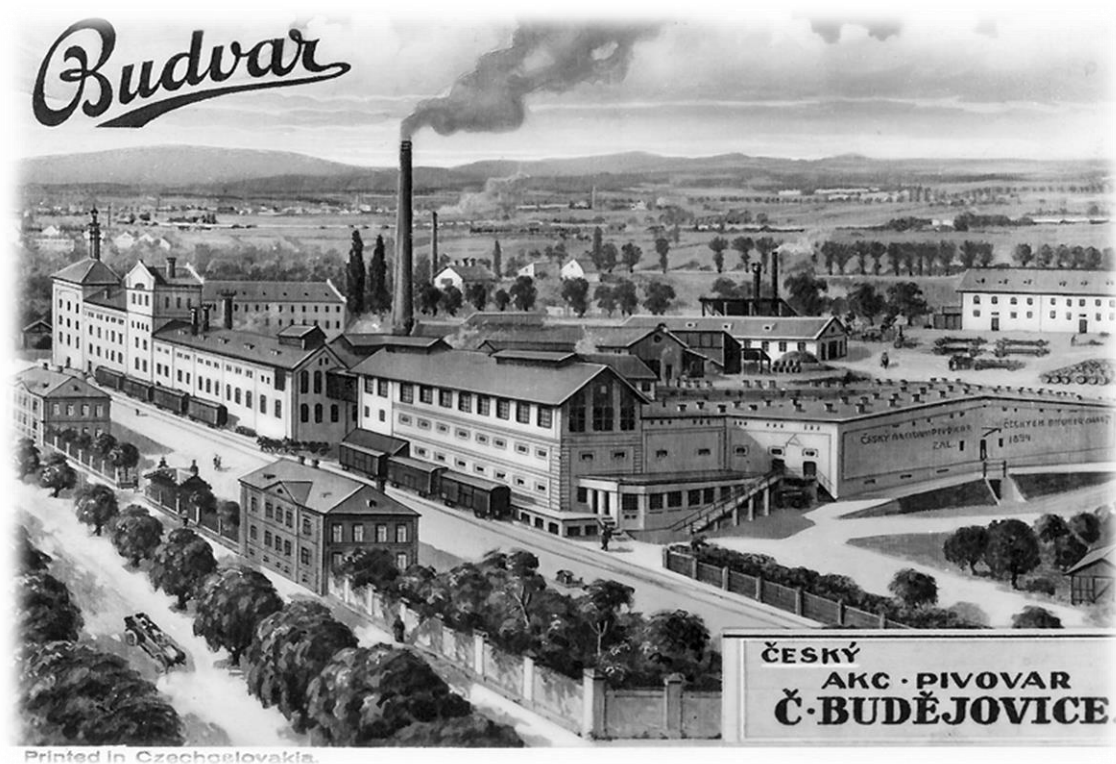
⁷² HAJN, Ivo. *Budějovický Budvar 1895-1995*. S. I.: AGES, 1995, s. 24

⁷³ HAJN, Ivo. *Budějovický Budvar 1895-1995*. S. I.: AGES, 1995, s. 24

⁷⁴ HAJN, Ivo. *Budějovický Budvar 1895-1995*. S. I.: AGES, 1995, s. 26

⁷⁵ HAJN, Ivo. *Budějovický Budvar 1895-1995*. S. I.: AGES, 1995, s. 27

export. Výrobky byly vyváženy do Střední Ameriky, Anglie, Bulharska, Belgie, Francie, Itálie, Tuniska, Egypta, Indie, Číny, Japonska a do mnoha dalších zemí, kdy v letech 1918 až 1938 vyvezl pivovar 35 361 hl piva.⁷⁶ Do USA se výrobky začaly znovu vyvážet po skončení prohibice.⁷⁷ Roku 1936 se mění název pivovaru na *Budvar - Český akciový pivovar České Budějovice*, přičemž název Budvar si pivo zachovalo až do dnešních dnů. Ještě před válkou v letech 1937 až 1938 prošel areál modernizací, byla zřízena automatická myčka sudů, dále nová stáčírna lahvového piva a pasterizační zařízení.⁷⁸

Obrázek 5: Vyobrazení Českého akc. pivovaru, počátek 20. století

⁷⁶ HAJN, Ivo. *Budějovický Budvar 1895-1995*. S. I.: AGES, 1995, s. 27

⁷⁷ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 363

⁷⁸ HAJN, Ivo. *Budějovický Budvar 1895-1995*. S. I.: AGES, 1995, s. 29

Druhá světová válka znamenala opětovné snížení produkce. Vývoz byl orientován primárně do Říše a jejích satelitů, a to od roku 1942, kdy byl do čela podniku jmenován nacistický správce. Stupňovitost piva klesala a výroba byla přizpůsobena válečnému hospodářství.⁷⁹

Po válce byl podnik, řada jeho nemovitostí a vozový park v dezolátním stavu, přičemž se hned začalo s rekonstrukcí. Podle dekretu č. 101/45 Sb. prezidenta republiky Edvarda Beneše z října 1945 měly být znárodněny všechny pivovary, které v roce 1937 vystavily více než 150 000 hl piva.⁸⁰ To se týkalo i akciového pivovaru, jehož výstav v tomto roce činil 158 833 hl.⁸¹ I přes vyjednávání a nelibost vedení podniku byl pivovar vyhláškou č. 26 ministra výživy Václava Majera v lednu 1946 znárodněn, a již v září téhož roku nesl podnik název *Českobudějovický pivovar, národní podnik České Budějovice*.⁸² Roku 1948 se podnik stal součástí *Jihočeské pivovary, národní podnik*, tedy souborem jihočeských pivovarů, kam patřily i pivovar ve Strakonících nebo v Táboře. Přesto si akciový pivovar udržel prvenství, také ředitel Budvaru byl zároveň ředitelem Jihočeských pivovarů.⁸³

Po únorovém puči v roce 1948 byla situace obdobná jako v pivovaru Samson. Roku 1949 začaly vycházet závodní noviny, ve kterých je zřetelně vidět budovatelské nadšení, ale také spousta komunistickou ideologií poznamenaných článků, oslavující různá výročí a odsuzujících imperialismus.⁸⁴ Export byl ovlivněn politickou situací a závazky *RVHP*.⁸⁵ Díky ekonomickému růstu procházel pivovar od roku 1967 generální rekonstrukcí, jejímž hlavním cílem bylo zvýšení výrobní kapacity z 300 000 hl až na 650 000 hl.⁸⁶ Po roce 1989 se mnoho pivovarů dostalo

⁷⁹*Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 363

⁸⁰ *Dekret presidenta o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského*:

wikisource [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z:

https://cs.wikisource.org/wiki/Dekret_presidenta_o_zn%C3%A1rodn%C4%9Bn%C3%AD_n%C4%9Bkter%C3%BDch_podnik%C5%AF_pr%C5%AFmyslu_potravin%C3%A1%C5%99sk%C3%A9ho

⁸¹ HAJN, Ivo. *Budějovický Budvar 1895-1995*. S. I.: AGES, 1995, s. 35

⁸² *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 49

⁸³ HAJN, Ivo. *Budějovický Budvar 1895-1995*. S. I.: AGES, 1995, s. 36

⁸⁴ HAJN, Ivo. *Budějovický Budvar 1895-1995*. S. I.: AGES, 1995, s. 40-41

⁸⁵ Pozn.: *RVHP* - Rada vzájemné hospodářské pomoci.

⁸⁶ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 49

do restituce nebo byly zprivatizovány, to se však Budvaru netýkalo, i když o něj měla zájem americká společnost *Anheuser-Busch*. Od roku 1991 po několika administrativních nesrovnalostech došlo k fyzickému osamostatnění podniku. Ten také prošel značnou rekonstrukcí a modernizací, např. byl rozšířen vozový park a zakoupeny nové plnicí linky. Díky navázání obchodních vztahů za nových podmínek tržního hospodářství jak s tuzemským, tak i se zahraničním trhem zvýšil pivovar svou produkci více než dvojnásobně.⁸⁷ V roce 1996 překročil výstav pivovaru 1 000 000 hl., pro srovnání se výstav pohyboval v 80. letech kolem 200 000 hl. Výstav až doposud stále roste, což také svědčí o úspěchu a oblíbenosti výrobků.

5.3 Mlékárenství

Až do poloviny 19. století se zpracovávalo mléko určené na mléčné výrobky pouze „podomácku“. Ve větším měřítku byly mléčné výrobky vyráběny pouze na některých panstvích z mléka vysráženého syřidlem.⁸⁸ Důležitým mezníkem v mlékárenském průmyslu je vynález odstředivky *Gustafa de Laval*⁸⁹ v roce 1878. Její hlavní funkcí bylo oddělení smetany. Nejprve byly používány odstředivky ruční, ke konci 19. století strojní.⁹⁰ Dalším pokrokem byla pasterace mléka, díky níž bylo zabráněno přenosu chorob, a produkty se staly trvanlivějšími. V období po 1. světové válce prošly mlékárny novým technickým zdokonalováním, které spočívalo

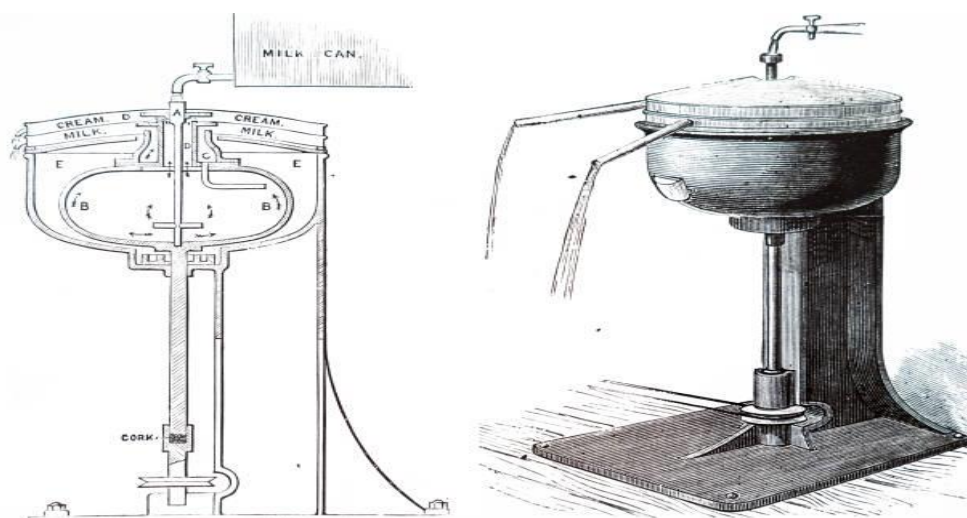
⁸⁷ *O společnosti: Budějovický Budvar* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://www.budejovickybudvar.cz/o-spolecnosti/budejovicky-budvar.html>

⁸⁸ HLUŠIČKOVÁ, Hana. *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, I. díl. Praha: Libri, 2001, s. 213

⁸⁹ pozn.: Gustav de Laval (1845-1913) – švédský vynálezce francouzského původu.

⁹⁰ HLUŠIČKOVÁ, Hana. *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, I. díl. Praha: Libri, 2001, s. 213

ve zlepšování funkce pastérů a odstředivek, také byly zaváděny stroje na stloukání a hnětení másla, stroje na stáčení a zátkování.⁹¹

Obrázek 6: Lavalova odstředivka

Počátkem mlékárenství na Českobudějovicku bychom mohli označit vznik sýrárny na schwarzenberském dvoře roku 1837 nedaleko města. Hlavním podnikem se však stala mlékárna v Tovární ulici, jejíž základy sahají do roku 1941. O její vybudování se zasloužilo místní mlékárenské družstvo, které vzniklo v roce 1924.⁹² Až do konce 2. světové války sloužily mlékárenské výrobky převážně pro potřeby německé armády. Systém povinných dávek trval nadále i po 2. světové válce,⁹³ ale i tak dodávky nestačily naplnit spotřebu. Proto byl na konci 40. let vybudován nový areál na Rudolfovské třídě s větší výrobní kapacitou. V 50. letech byly jak soukromé, tak družstevní mlékárny znárodněny. Českobudějovická mlékárna byla začleněna roku 1953 do národního podniku *Jihočeské mlékárny*, pod nějž patřily i mlékárny v Táboře, Jarošově nad Nežárkou, Českém Krumlově, Prachaticích a Protivíně.⁹⁴ Sortimentem továrny se stalo konzumní mléko, máslo, podmáslí, tvarohy i jogurty, pomazánkové

⁹¹ HLUŠIČKOVÁ, Hana. Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, I. díl. Praha: Libri, 2001, s. 213

⁹² LIKLER, Ladislav a kol. Historie mlékárenství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, II. díl. Praha: MILPO Media, 2001, s. 63

⁹³ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 284

⁹⁴ LIKLER, Ladislav a kol. Historie mlékárenství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, II. díl. Praha: MILPO Media, 2001, s. 61

máslo, krémový sýr a další.⁹⁵ V letech 1965-1967 byla přistavěna mlékárna a sušárna, čímž se dosáhlo zvýšení kapacity z 30 milionů na 73 milionů litrů za rok.⁹⁶

V roce 1992 byl podnik privatizován a vznikly *Jihočeské mlékárny a.s.*, slučující na 6 podniků.⁹⁷ Podnik se stal největším zpracovatelským podnikem v České republice. Od roku 2002 nese podnik název *Madeta a.s.* Název je akronymem Táborské firmy *Mlékárenské družstvo Tábor*, pocházející z počátku 20. století. České Budějovice jsou hlavním sídlem firmy.

5.4 Cukrovarnictví

Už od 17. století se cukr dovážel ze zámořských koloniálních panství. Jeho rafinace probíhala již na evropském kontinentu a do Čech se cukr dovážel již hotový. Výrobu tohoto sladidla silně ovlivnila kontinentální blokáda během napoleonských válek, kdy byl výrazně omezen vývoz surovin. Tento problém způsobil hledání nové tuzemské suroviny vhodné pro výrobu cukru. První řepný cukr byl vyráběn v okolí Čáslavy v roce 1810. Kromě cukrové řepy byly používány také javorové nebo břízové mízy a bramborový škrob.⁹⁸ V Českých Budějovicích probíhaly první pokusy výroby v první polovině 19. století. Lepší podmínky pro tento obor nastaly v polovině 30. let 19. století, kdy byly cukrovary osvobozeny od daní. Tím vzniklo několik menších cukrovarů, jmenovitě na Rudolfovské třídě, v Českém Vrbném a na Lineckém předměstí, ale neměly příliš dlouhého trvání. Opravdový rozkvět cukrovarnictví nastal v 70. letech. V době 1871 až 1872 v Čechách fungovalo 165 cukrovarů, které

⁹⁵ LIKLER, Ladislav a kol. *Historie mlékárenství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, II. díl. Praha: MILPO Media, 2001, s. 63

⁹⁶ LIKLER, Ladislav a kol. *Historie mlékárenství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, II. díl. Praha: MILPO Media, 2001, s. 63

⁹⁷ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 284

⁹⁸ VONDRA, Václav. *Příspěvek k dějinám cukrovarnictví v Českých Budějovicích*. Praha: Academia, 1980, s. 42-43

zpracovávaly 782 000 t řepy.⁹⁹ Zejména české cukrovary v Polabí a Pomoraví velmi inspirovaly budějovické Čechy k založení akciového cukrovaru roku 1872.¹⁰⁰ Továrna byla vystavěna na Novohradské třídě, pouhý jeden rok od založení akciové společnosti. Strojní vybavení dodala První českomoravská továrna na stroje v Praze.¹⁰¹ Od začátku výroby měla společnost rozsáhlé potíže, které byly způsobeny velkým finančním nákladem na vystavění a vybavení podniku.

Dalším problémem bylo také nevhodné prostředí na pěstování cukrové řepy a konkurence, kterou představoval dovoz cukru.¹⁰² Z hlediska pěstování řepy existovala rozsáhlá agitační kampaň, při které byla zemědělcům zdarma poskytována řepná semena, v tisku také vycházely články o správném pěstování rostliny. Přesto většina zemědělců kampani nepodlehla a raději zůstala u tradičního pěstování obilí.¹⁰³ Také nezkušené vedení a špatná kvalita výrobku způsobily, že se továrna dostala v roce 1876 do dražby, kde ji zakoupil kníže *Jan Adolf ze Schwarzenbergu*.¹⁰⁴ Provoz byl obnoven a vybavení znovu modernizováno. Přesto se vyskytl další problém, a to vznikání stále nových cukrovarů a s tím spojené přesycení trhu. Po roce 1895 vykazuje podnik trvalý schodek, a i přes další technické úpravy byl k roku 1910 zastaven provoz.¹⁰⁵ V dalších letech sloužil areál k různým účelům, především byl využit jako skladiště, či jako výrobná barev.¹⁰⁶ Dnes patří areál firmě *Akuterm* a řadí se k cenným stavbám industriální architektury v Českých Budějovicích.

⁹⁹ VONDRA, Václav. *Příspěvek k dějinám cukrovarnictví v Českých Budějovicích*. Praha: Academia, 1980, s. 42-43

¹⁰⁰ DVOŘÁK, Jiří-KUBEŠ, Jan. Vývoj průmyslu na území Českých Budějovic od počátku 19. století do 80. let 20. století. In *Historická geografie*: Praha: HÚ AV ČR, 2010, r. 32, č. 2, s. 92

¹⁰¹ BINDER, Milan-KOVÁŘ, Daniel. *Technické památky Českých Budějovic*. České Budějovice: Milan Binder, 2013, s. 28

¹⁰² DVOŘÁK, Jiří-KUBEŠ, Jan. Vývoj průmyslu na území Českých Budějovic od počátku 19. století do 80. let 20. století. In *Historická geografie*: Praha: HÚ AV ČR, 2010, r. 32, č. 2, s. 92

¹⁰³ VONDRA, Václav. *Příspěvek k dějinám cukrovarnictví v Českých Budějovicích*. Praha: Academia, 1980, s. 46

¹⁰⁴ BINDER, Milan-KOVÁŘ, Daniel. *Technické památky Českých Budějovic*. České Budějovice: Milan Binder, 2013, s. 29

¹⁰⁵ VONDRA, Václav. *Příspěvek k dějinám cukrovarnictví v Českých Budějovicích*. Praha: Academia, 1980, s. 48

¹⁰⁶ BINDER, Milan-KOVÁŘ, Daniel. *Technické památky Českých Budějovic*. České Budějovice: Milan Binder, 2013, s. 30

5.5 Ostatní potravinářské podniky

Výčet potravinářských podniků v Českých Budějovicích je velmi obsáhlý a odvětví rozmanitá. Ve městě byla, zvláště v první polovině 20. století, rozšířena výroba cukrovinek. Tuto výrobu zastupovala firma *Fürth*, pro kterou na počátku 20. století představovala konkurenci nová továrna na cukrovinky *Mercur*. Obě se nacházely na Vídeňském předměstí, první jmenovaná existovala do roku 1945, druhá ukončila výrobu roku 1958.¹⁰⁷ Vyráběla se zde čokoláda, ocet, likéry a pečivo. Také zde byla v letech 1910 až 1927 *Kafkova továrna na těstoviny* v ulici Boženy Němcové. Konkurenčním podnikem této menší výroby byla velká továrna v Boršově nad Vltavou, kterou založili bratři *Zátkové*. Se jménem bratrů *Zátkových* je rovněž spjata sodovkárna, dnes již neexistující budova, která stála u Litvínovické silnice u řeky Vltavy. V současnosti se na tomto místě nachází luxusní výstavba bytů.

Dalším zastupitelem je masný průmysl, ten představují městská jatka a podnik na zpracování ryb *Rybena*. Jatka byla umístěna na Pražské třídě od roku 1895. V 50. letech byl podnik včleněn do národního podniku *Jihočeská masna* s označením závod 01, po roce 1989 byla jatka vrácena městu, které je pronajalo firmě *Jihočeská masna s.r.o.*¹⁰⁸ Podnik *Rybena* se nacházel na Rudolfovské třídě a byl činný v letech 1952 až 2002, kdy byl na firmu vyhlášen konkurz.¹⁰⁹ Zpracovány zde byly jak mořské, tak i sladkovodní ryby. V ulici Františka Škroupa sídlil závod *Rekord* na výrobu lihovin, ve kterém se vyráběly i nealkoholické nápoje, ocet a sirupy. Postupem času měl provozovny na více místech. V 50. letech podnik přešel pod *Jihočeské konzervárny a lihovary*, od roku 1958 změnil název na *Jihočeská Fruta*¹¹⁰ V Jubilejní ulici v Nemanicích se nachází bývalý

¹⁰⁷ BINDER, Milan-KOVÁŘ, Daniel. *Technické památky Českých Budějovic*. České Budějovice: Milan Binder, 2013, s. 30-31

¹⁰⁸ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 167

¹⁰⁹ *Jihočeská Rybena: Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/jihoceska-rybena>

¹¹⁰ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 412

družstevní lihovar, který byl v 50. letech k Frutě přidružen.¹¹¹ Tato budova z počátku 20. století patří k významným stavbám své doby.

Pekárenství v Českých Budějovicích do roku 1949 zajišťovali živnostníci. K roku 1904 je v okolí evidováno 54 pekařů, k roku 1933 už přes 90.¹¹² Po únorovém převratu vznikl národní podnik *Jihočeské pekárny*. Menší soukromé pekárny byly znárodněny, přesto bylo rozhodnuto výrobu více zprůmyslnit a v letech 1956-1959 byl vybudován provoz nový v Suchém Vrbném.¹¹³ Výroba zde započala v roce 1960. V důsledku zprůmyslnění zaniklo mnoho malých pekáren. Nová pekárna však nedokázala naplnit poptávku, a tak se na Českobudějovicko dovážely pekárenské výrobky z Českého Krumlova.¹¹⁴ Krátce po Sametové revoluci byl podnik privatizován a komplex koupila společnost *Pekast s.r.o.*, která ale k roku 2009 zanikla. V dnešní době patří pekárna pod pekárenský gigant *Penam*. Významným podnikem v jihočeském kraji je rovněž přes 20 let starý podnik *ZÁRUBA FOOD*, zabývající se zejména vaječnou výrobou, výrobou majonéz, tatarských omáček a dresinků. Podnik je umístěn v Suchém Vrbném, nedaleko Pekárny Penam.

6. Strojírenství v Českých Budějovicích

Tato sféra nedosahovala v Českých Budějovicích tak velkého rozmachu. Důležitým ukazatelem pro strojírenství bývá surovinové bohatství v blízkosti výroby, jako je tomu např. na Kladensku. Přesto tu vzniklo několik významných továren zabývajících se strojírenskou výrobou. Strojírenství je v této kapitole vnímáno v širokém slova smyslu, přes slévárenství, výrobu zvonů po menší podniky zabývajících se kovovými výrobami.

¹¹¹ BINDER, Milan-KOVÁŘ, Daniel. *Technické památky Českých Budějovic*. České Budějovice: Milan Binder, 2013, s. 35

¹¹² *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 354

¹¹³ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 354

¹¹⁴ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 354

6.1 Iгла (Groz-Beckert)

Areál se nachází v ulici U sirkárny. Již z názvu ulice vyplývá, že před výrobou jehel se v identické lokalitě nacházela *Česká akciová sirkárna*, a to v době 1908 až 1933. Během 2. světové války tady působila německá firma *Leichbau*, která se věnovala opravě a údržbě vojenských letadel. Po válce už pod jménem *Akra* sem byla podle plánu ministerstva průmyslu přemístěna ze severu Čech výroba jehel, přičemž výroba započala roku 1947.¹¹⁵

V roce 1948 byl podnik přejmenován, z důvodu změny politického režimu zněl název rusky *Iгла* (Jehla). V 60. letech byl areál značně rozšířen o nové provozní budovy. Od roku 1953 firma exportovala 50 % své výroby do 116 zemí světa, ale původní jméno *Akra* zůstalo ochrannou známkou.¹¹⁶ Pro svou kvalitu byly výrobky firmy velmi oblíbené a rozšířené. V 60. letech se vyrábělo na 2500 druhů jehel pro ruční i strojové šití. K roku 1984 zaměstnávala Iгла 1362 pracovníků s produkcí více než miliarda jehlařských výrobků za rok.¹¹⁷ Největšímu úspěchu se podnik těšil v 80. letech, a to zvláště díky exportu. Také se řadil mezi největší zaměstnavatele v Českých Budějovicích. K roku 1988 byl podnik Iгла změněn z národního na státní podnik *Akra České Budějovice*, od roku už 1990 *Akra a.s.*¹¹⁸

Podnik byl privatizován o 2 roky později a zakoupila ho německá firma *Groz-Beckert*, značka s více než stoletou tradicí na poli výroby textilních strojů a komponentů. V závodu České Budějovice firma dodnes vyrábí komponenty pro tkalcovské stavy, jako nitěnky, lamely, brzdové listy a jednoúčelové stroje pro vlastní výrobu.

¹¹⁵ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 17

¹¹⁶ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 17

¹¹⁷ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 17

¹¹⁸ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 17

6.2 Slévárna České Budějovice (Škoda)

Výstavba slévárny byla zahájena v roce 1961 v Okružní ulici jako součást *Škody Plzeň*, provoz byl zahájen roku 1964.¹¹⁹ Pouhý rok po uvedení do provozu bylo ve městě zřízeno i přidružené podnikové učiliště. Souvislost s novou slévárnou měla i výstavba bytových zařízení, do kterých se stěhovali zejména zkušenější zaměstnanci z Plzeňské firmy Škoda. Jednalo se o největší průmyslový komplex ve městě, který zahrnoval na 80 objektů na ploše 73 ha, s počtem až 1800 zaměstnanců.¹²⁰

Ve své době byl podnik největším producentem ocelových odlitků potřebných pro železnici, automobilový průmysl, armatury a elektromotory.¹²¹ Převahu výroby tvořila nízkolegovaná a uhlíková ocel. Byla zde tavárna s elektrickými obloukovými a indukčními pecemi, modelárna, zkušebny, laboratoře a další pomocné provozy.¹²²

Od roku 1990 slévárna fungovala jako samostatný státní podnik *Slévárna České Budějovice*. Stejně jako většina podniků byl v 90. letech privatizován, zakoupila ho akciová společnost *Trival Ostrava*. V roce 1999 byl na společnost Trival vyhlášen konkurz, čímž se slévárna ocitla v likvidaci.¹²³ Dalším majitelem slévárny se stala společnost ČKD Kutná Hora a.s., věnující se především výrobě odlitků pro nákladní železniční vagony. Posledním provozovatelem byla společnost *SCB Foundry*, která řešila vleklý problém s odbytem. To byl také jeden z důvodů k ukončení provozu. Část zaměstnanců převzala společnost *Kern-Liebers*.

¹¹⁹ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 458

¹²⁰ DVOŘÁK, Jiří-KUBEŠ, Jan. Vývoj průmyslu na území Českých Budějovic od počátku 19. století do 80. let 20. století. In *Historická geografie*: Praha: HÚ AV ČR, 2010, r. 32, č. 2, s. 98

¹²¹ *Slévárna České Budějovice: Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. [cit. 2018-07-10].

Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/slevarna-ceske-budejovice>

¹²² *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 458

¹²³ <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/slevarna-ceske-budejovice>

6.3 Motor Jikov (UNION)

V Kněžských Dvorech, na místě dnešního podniku stála původně bednárna. V roce 1899 byla bednárna zlikvidována a prostory zakoupila firma *První jihočeská továrna na stroje, Julius Škrlandt*. V letech 1900 až 1902 byl objekt zmodernizován a přizpůsoben k nové výrobě. Byla zde postavena slévárna litiny, bronzu, mosazi a hliníku. V továrně se vyráběly motory, rozmanité součásti pro potravinářský průmysl, nářadí a také nabízela i rekonstrukce starých mlýnů.

Další osobností podniku byl *Emanuel Kubricht*, bývalý ředitel továrny na umělá hnojiva v Nových Dvorech, který v roce 1911 zavedl nový název-*UNION-první jihočeská továrna na stroje a stavbu mlýnů*. V době 1. světové války se firma specializovala na výrobu součástí ke granátům a nábojům pro potřeby armády. Po válce se podnik přeměnil na akciovou společnost nazvanou *Union akc. Strojírna a slévárna České Budějovice*.¹²⁴

Obrázek 7: Továrna na počátku 20. století

¹²⁴ BINDER, Milan- SCHINKO, Jan. *Motor Jikov: 1899 - 2009: 110 let společnosti Motor Jikov Group*. České Budějovice: Milan Binder, 2009, s. 5-9

V důsledku rozpadu Rakouska-Uherska ztratila firma mnoho svých dřívějších odbytišť a roku 1921 propukla stávka.¹²⁵ O něco později se továrně opět začalo více dařit, poklesla výroba pro mlýny, ale vyráběly se stroje pro cukrovary, pivovary a turbíny.¹²⁶

Společnost také nezaostávala v exportu. *Dle dostupných pramenů vyvážel UNION do roku 1937 výrobky do těchto zemí: Rakousko, Holandsko, Itálie, Jugoslávie, Bulharsko, Rumunsko, Polsko, Německo a Švédsko. V menší míře do Argentiny, Brazílie, Finska, USA a do několika států v Africe.*¹²⁷ Během německé okupace byla výroba opět přizpůsobena válečné výrobě, která tvořila 2/3 výroby a trvala až do roku 1945, kdy se UNION vrátil ke své předválečné produkci. Na rozdíl od mnoha jiných podniků nebyla továrna v roce 1945 znárodněna: *Ke znárodnění UNIONU v roce 1945 nedošlo, protože Unionka neměla požadovaný počet zaměstnanců.*¹²⁸ K tomu došlo až roku 1948, kdy byl podnik znárodněn podle vyhlášky ministerstva vnitra, vzniká tak národní podnik *Motor Union* (od roku 1954 *Motor*). V roce 1948 končí i výroba součástí a strojů pro mlýny.¹²⁹

Postupem času jsou k podniku přidružovány další menší a dříve samostatné podniky, jako např. *Českobudějovická strojírna*, dříve *Strojírna a slévárna Friedrich Beckhhof*.¹³⁰ V roce 1955 byla v Lipenské ulici, v prostorách bývalé tužkárny, zahájena výroba karburátorů značky *JIKOV*, která zde fungovala do roku 1964, kdy se výroba přesunula do prostor šroubárny v Křižíkově ulici jako závod 03.¹³¹ Zejména karburátory představovaly významný výrobní artikl, vybaveny jimi byly v té době

¹²⁵ BINDER, Milan-SCHINKO, Jan. *Motor Jikov: 1899 - 2009: 110 let společnosti Motor Jikov Group*. České Budějovice: Milan Binder, 2009, s. 5-9

¹²⁶ DVOŘÁK, Jiří-KUBEŠ, Jan. Vývoj průmyslu na území Českých Budějovic od počátku 19. století do 80. let 20. století. In *Historická geografie*: Praha: HÚ AV ČR, 2010, r. 32, č. 2, s. 96

¹²⁷ BINDER, Milan-SCHINKO, Jan. *Motor Jikov: 1899 - 2009: 110 let společnosti Motor Jikov Group*. České Budějovice: Milan Binder, 2009, s. 8

¹²⁸ BINDER, Milan-SCHINKO, Jan. *Motor Jikov: 1899 - 2009: 110 let společnosti Motor Jikov Group*. České Budějovice: Milan Binder, 2009, s. 11

¹²⁹ BINDER, Milan-SCHINKO, Jan. *Motor Jikov: 1899 - 2009: 110 let společnosti Motor Jikov Group*. České Budějovice: Milan Binder, 2009, s. 17

¹³⁰ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 290-291

¹³¹ BINDER, Milan-SCHINKO, Jan. *Motor Jikov: 1899 - 2009: 110 let společnosti Motor Jikov Group*. České Budějovice: Milan Binder, 2009, s. 13

populární automobily *Škoda 1000 MB, Spartak, Octavia*, ale i další vozy značky Škoda v pozdější době.¹³²

Podnik prošel modernizací, k roku 1949 byla vystavena nová slévárna, dále byla modernizována železniční vlečka a výroba se specializovala především na spalovací motory, ale také kompresory, elektroagregáty nebo moped *Stadion*.¹³³ V letech 1982 až 1986 probíhá další modernizace slévárny na šedou litinu, kdy byly již zastaralé kuplovný nahrazeny elektrickými tavícími pecemi.¹³⁴ Od roku 1989 byl n. p. Motor přeměněn na státní podnik *Motor Jikov*, který měl krátkého trvání. Roku 1990 se stává opět, jako před válkou, akciovou společností. Vzhledem k rozpadu *RVHP* a *SSSR* ztratila firma mnoho svých dřívějších odbytišť. V tomto ohledu pomohlo Motoru partnerství s firmou *Robert Bosch*.

V roce 1995 v rámci druhé privatizační vlny se stala majoritním vlastníkem společnost *M.C.I.B.*, která se přeměnila roku 2005 na *MOTOR JIKOV Group a. s.*¹³⁵ Dále došlo k rozdělení podniku na samostatné společnosti: *MOTOR JIKOV Strojírenská a. s.* v Soběslavi, navazující na tradici Soběslavské strojírny, v Českých Budějovicích je to *MOTOR JIKOV slévárna a. s.*, která se skládá z divize na tlakové lití a z divize na lití tvárné a šedé litiny. Další společností je *MOTOR JIKOV Fostron a. s.*, zabývající se výrobou jednoúčelových strojů a také forem pro tlakové lití. V roce 2012 vznikla společnost *MOTOR JIKOV GREEN a. s.*, orientující se na distribuci sekaček a obdobných zahradnických strojů a nářadí jak výroby své, tak i mnoha jiných zahraničních značek. Jmenované společnosti patří pod holding *MOTOR JIKOV Group*.¹³⁶

¹³² BINDER, Milan-SCHINKO, Jan. *Motor Jikov: 1899 - 2009: 110 let společnosti Motor Jikov Group*. České Budějovice: Milan Binder, 2009, s. 86

¹³³ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 290-291

¹³⁴ BINDER, Milan-SCHINKO, Jan. *Motor Jikov: 1899 - 2009: 110 let společnosti Motor Jikov Group*. České Budějovice: Milan Binder, 2009, s. 52

¹³⁵ BINDER, Milan-SCHINKO, Jan. *Motor Jikov: 1899 - 2009: 110 let společnosti Motor Jikov Group*. České Budějovice: Milan Binder, 2009, s. 65-71

¹³⁶ *Společnosti: Motor Jikov* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://www.motorjikov.com/spolecnosti/>

6.4 Další strojírenské podniky

V Českých Budějovicích se nacházelo více menších firem, které se zabývaly kovovýrobou. Patří sem *Stegmannova továrna* v Široké ulici, založená v roce 1847. Výroba byla soustředěna na zámečnické výrobky a odlitky. V roce 1898 byla vystavena na Lidické třídě nová Stegmannova továrna, ve které se nacházela modelárna, slévárna cínu, montážní dílna, lisovna a jiné potřebné části pro chod firmy.¹³⁷ K nabízenému sortimentu patřila velká škála výrobků, zejména litých či lisovaných z kovu, jako reklamní štíty, mříže, stavební doplňky, lucerny a také kovové umělecké předměty, medaile a odznaky.¹³⁸ Po roce 1945 byla Stegmannova rodina odsunuta a továrna znárodněna. V dnešní době sídlí v budově krajský úřad.

Dalším zástupcem je *Rehmová slévárna* v ulici U vodárny, později nazývaná po svém následujícím majiteli, kterým byl *Fridrich Beckhof*. Objekt vznikl přestavbou bývalého hamru. Vyráběly se tu součásti pro mlýny a pily, obráběcí stroje, čerpadla a další výrobky podobného charakteru.¹³⁹ Později přibyla k objektu i strojírna. Po 2. světové válce byl objekt přidružen k výše zmíněnému národnímu podniku Motor Union. V ulici Bedřicha Smetany se nacházela *Nožičkova továrna*, specializovaná na výrobu vodovodů, pивních tlakostrojů a plynovodů. Menší výrobu vykazovaly *Továrna Viduna a Macháček* na zpracování kovů v Dienzenhoferově ulici, *Šemberova továrna* v Nádražní ulici, zabývající se strojním i stavebním zámečnictvím a autokarosárna Josefa Spáčila v ulici Jindřicha Plachty.¹⁴⁰

Samostatnou kapitolu tvoří zvonařství, jež v Českých Budějovicích zastupovala rodina *Pernerů*. Zakladatelem byl *Josef Perner*, původem z Plzně, kde jeho rodina rovněž provozovala zvonařství. V roce 1776 získal pro své podnikání dům v Kněžské ulici a vzhledem k malé konkurenci měl

¹³⁷ BINDER, Milan-KOVÁŘ, Daniel. *Technické památky Českých Budějovic*. České Budějovice: Milan Binder, 2013, s. 37

¹³⁸ BINDER, Milan-KOVÁŘ, Daniel. *Technické památky Českých Budějovic*. České Budějovice: Milan Binder, 2013, s. 37-38

¹³⁹ BINDER, Milan-KOVÁŘ, Daniel. *Technické památky Českých Budějovic*. České Budějovice: Milan Binder, 2013, s. 39

¹⁴⁰ BINDER, Milan-KOVÁŘ, Daniel. *Technické památky Českých Budějovic*. České Budějovice: Milan Binder, 2013, s. 43-46

dostatek zakázek.¹⁴¹ Vyráběly se zde i požární stříkačky. Provoz trval po několik generací, podnik řídil *Johann Karl Perner*, *Johann Adalbert Perner*, *Anton Perner*, *Rudolf Perner I.* a *Rudolf Perner II.*¹⁴² Zvony z této firmy bylo vybaveno mnoho církevních i světských staveb na jihu Čech, ale i v cizině (např. Dolní Rakousko, Nigérie).¹⁴³ Kvůli omezenému prostoru byl za Rudolfa I. (1853-1933) provoz postupně přesouván do Dobrovodské ulice, kde byla roku 1904 vystavěna nová dílna, propojená s luxusní vilou.¹⁴⁴ Po 1. světové válce se opět rozšířily zakázky, zvláště proto, že většina zvonů byla za války zničena a použita ve zbrojním průmyslu. Posledním Pernerem, působícím v Českých Budějovicích byl Rudolf Perner II., kterého se týkal odsun po 2. světové válce.¹⁴⁵ Dosud existující firma dodnes působí v Pasově.

Obrázek 8: Zvonárna Perner v Dobrovodské ulici

Současným moderním a prosperujícím podnikem v Českých Budějovicích je pobočka firmy *Bosch*, která byla založena roku 1992 a sídlí v Kněžskodvorské ulici. Vyrábí se zde převážně komponenty pro automobilový průmysl. S počtem téměř 4000 zaměstnanců se firma řadí k významným zaměstnavatelům v jihočeském kraji.¹⁴⁶

¹⁴¹ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 355

¹⁴² *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 355

¹⁴³ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 355

¹⁴⁴ BINDER, Milan-KOVÁŘ, Daniel. *Technické památky Českých Budějovic*. České Budějovice: Milan Binder, 2013, s. 45

¹⁴⁵ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 355

¹⁴⁶ *Naše společnost: Bosch* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <https://www.bosch.cz/nase-spolecnost/bosch-v-ceske-republice/ceske-budejovice/>

V dnešní době volného trhu je ve městě mnoho menších i větších firem působících ve strojírenství a příbuzných oborech, jmenovat lze např. *Kern-Liebers*, specializující se na výrobu pružin, lisovaných komponentů pro automobilový i spotřební průmysl.

7. Ostatní průmysl v Českých Budějovicích

Průmysl v Českých Budějovicích obsahoval a dosud obsahuje řadu dalších oborů. V kapitole jsou zařazeny významnější podniky a odvětví, která měla vliv na hospodářský a průmyslový vývoj. Tabákový průmysl je v některých publikacích řazen do potravinářského průmyslu, v jiných zase mimo něj. V práci je obor zastoupen zde. Dále se kapitola věnuje továrně Koh-i-noor, a to s přesahem do 19. století, kdy započal její vývoj. Stručně se zabývá dřevozpracujícími podniky, kterých se ve městě nacházel větší počet. Do dalšího textu jsou zařazeny sirkárny, poměrně populární odvětví 19. a 1. poloviny 20. století. Poslední podkapitoly se věnují smaltovnám, ve své době dominantnímu oboru v Českých Budějovicích, který se dostal do útlumu až po roce 1989, a v závěru papírně.

7.1 Továrna na zpracování tabáku

Podnik, v režii státního tabákového monopolu byl založen v roce 1871, výroba byla zahájena o rok později v pronajaté budově bývalého pivovaru v ulici Dr. Stejskala. V té době, kdy byl průmysl v Českých Budějovicích velmi slabý, se továrna stala významným zaměstnavatelem. Do konce roku 1872 dosáhl počet zaměstnanců 571 s výrobou 6 milionů doutníků.¹⁴⁷ Kvůli nevyhovujícím podmínkám pro výrobu byl už roku 1873 zakoupen pozemek na Novohradské ulici pro výstavbu nového továrního

¹⁴⁷ TŮMA, Miroslav. *75 let trvání továrny na tabák v Čes. Budějovicích: 1872-1947*. V Českých Budějovicích: Továrna na tabák, 1947, s. 15

komplexu, kde byla zahájena výroba k roku 1876. Postupně byl areál továrny rozšiřován, bylo zavedeno plynové osvětlení a železniční vlečka.¹⁴⁸ V roce 1887 dosáhl počet zaměstnanců 1370,¹⁴⁹ od roku 1895 vyšel zákaz zaměstnávat v továrně děti, což předtím byla naprosto běžná praxe. Přelomem se stal rok 1901, kdy byl do továrny dodán první stroj na výrobu cigaret, s výkonem 10 000 cigaret za hodinu.¹⁵⁰ Od ruční výroby se úplně upustilo až v roce 1910. V této době se také v továrně zlepšovalo sociální zázemí a pracovní podmínky, kupříkladu byla zkrácena pracovní doba z 60 na 51 hodin týdně. Zkrácení pracovní doby také výrazně ovlivnilo další růst pracovních sil, k roku 1911 na 1780 lidí.¹⁵¹

V průběhu 1. světové války přechází stroje na elektrický pohon, místo dřívějšího parního. Hospodářské potíže způsobené válkou se nevyhnuly ani tabákovému průmyslu, do výrobků se přidávaly různé náhražky, zastoupené bukovým listím nebo chmelem.¹⁵² Po válce prošel podnik další modernizací, která také měla vliv na snížení počtu zaměstnanců na 500 osob. V téže době také pomalu klesala obliba doutníků, a tak jejich výroba roku 1923 zanikla a v továrně se vyráběly pouze cigarety a dýmkový tabák.¹⁵³ Díky zvyšující se mechanizaci výroba cigaret nadále stoupala, v roce 1938 byla vyrobena 1 miliarda kusů cigaret.¹⁵⁴ Během 2. světové války byla zrušena výroba dýmkových tabáků. Spojenecké bombardování se nevyhnulo ani prostorám továrny, v březnu roku 1945 bylo svrženo spojeneckými letadly na areál 42 bomb a továrna byla těžce poškozena.¹⁵⁵ Již v květnu 1945 byla výroba znovu obnovena, předválečné produkce bylo dosaženo roku 1947.¹⁵⁶ O 4 roky později byl

¹⁴⁸ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 495

¹⁴⁹ TŮMA, Miroslav. *75 let trvání továrny na tabák v Čes. Budějovicích: 1872-1947*. V Českých Budějovicích: Továrna na tabák, 1947, s. 17

¹⁵⁰ TŮMA, Miroslav. *75 let trvání továrny na tabák v Čes. Budějovicích: 1872-1947*. V Českých Budějovicích: Továrna na tabák, 1947, s. 18

¹⁵¹ TŮMA, Miroslav. *75 let trvání továrny na tabák v Čes. Budějovicích: 1872-1947*. V Českých Budějovicích: Továrna na tabák, 1947, s. 19

¹⁵² TŮMA, Miroslav. *75 let trvání továrny na tabák v Čes. Budějovicích: 1872-1947*. V Českých Budějovicích: Továrna na tabák, 1947, s. 19

¹⁵³ TŮMA, Miroslav. *75 let trvání továrny na tabák v Čes. Budějovicích: 1872-1947*. V Českých Budějovicích: Továrna na tabák, 1947, s. 19

¹⁵⁴ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 495

¹⁵⁵ TŮMA, Miroslav. *75 let trvání továrny na tabák v Čes. Budějovicích: 1872-1947*. V Českých Budějovicích: Továrna na tabák, 1947, s. 19

¹⁵⁶ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 495

podnik přejmenován na *Závod Marie Vydrové*.¹⁵⁷ V 60. let byla výroba postupně přesouvána do jiných lokalit, v roce 1966 už vyprázdněný areál převzal závod *Gama*, spadající pod *Koh-i-noor*.

Obrázek 9: Továrna na tabák

7.2 Tužkárna Koh-i-noor Hardtmuth

Původ této značky sahá do roku 1790, kdy *Josef Hardtmuth* spolu s továrníkem *Winklerem* zakládají ve Vídni továrnu na výrobu kameniny a porcelánu.¹⁵⁸ Vybudování pobočky podniku v Českých Budějovicích je datováno rokem 1847, do ulice F. A. Gestnera. Důvodem byla jak levnější pracovní síla, tak i blízkost surovin potřebných k výrobě (kaolínové doly v okolí Borku, grafit na Českokrumlovsku) a dobré dopravní podmínky, zejména koněspřežná a říční doprava. V té době řídil firmu *Carl Hardtmuth*,

¹⁵⁷ Pozn.: Marie Vydrová-bývalá zaměstnankyně továrny, politička, členka ČSDSD (dnešní ČSSD) a později KSČ.

¹⁵⁸ HLUŠIČKOVÁ, Hana. Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, I. díl. Praha: Libri, 2001, s. 512

Josefův syn. Ve výrobě převládala keramická produkce, výroba tužek tehdy sídlila ve Vídni. Mezi vybavení továrny patřily lis, drtiče a pece na vypalování.¹⁵⁹ K roku zde 1868 pracovalo přes 1000 osob.¹⁶⁰ K výrobkům patřil porcelán, umyvadla, kachlová kamna a později zejména tužky, u kterých se díky patentu, kdy se grafit smíchal s jílem a pak se směs tepelně zpracovala, stávaly tužky levnější a přístupnější.¹⁶¹ Na konci 19. století došlo také k novému způsobu značení tužek podle barvy a tvrdosti, jež se používá dodnes, o což se nejvíc zasloužil *Franz Hardtmuth*. Název *Koh-i-noor*, inspirovaný slavným diamantem, začala firma používat po roce 1890, v plném znění *Koh-i-noor L. & C. Hardtmuth*. Tužky měly velkou oblibu jak v tuzemsku, tak i ve světě - firma měla zastoupení téměř v 70 zemích světa. K roku 1913 měla továrna na 1510 zaměstnanců a výroba činila až 90 milionů tužek.¹⁶²

Obrázek 10: Vyobrazení továrny z přelomu 19. a 20. století

Po vzniku ČSR bylo zpřetrháno mnoho obchodních vazeb, od firmy se osamostatnila britská pobočka *LC Hardtmuth Ltd. London* a v Českých Budějovicích rostla konkurence díky existenci dalších tužkáren.¹⁶³ Rovněž 2. světová válka způsobila stagnaci: *Druhá světová válka znamenala ztrátu*

¹⁵⁹ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 208

¹⁶⁰ HLUŠIČKOVÁ, Hana. *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, I. díl*. Praha: Libri, 2001, s. 512

¹⁶¹ HLUŠIČKOVÁ, Hana. *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, I. díl*. Praha: Libri, 2001, s. 512

¹⁶² *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 209

¹⁶³ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 209

trhů v zemích spojenců a orientaci na německý trh. Vlivem vojenských zakázek došlo 1942 k růstu počtu zaměstnanců na 1270 osob.¹⁶⁴ Po 2. světové válce byla výroba na krátkou dobu přerušena a došlo ke znárodnění. V roce 1948 byly k podniku začleněny další závody: *Grafo* a *Národní podnik*.¹⁶⁵ Postupem času vzniklo více pracovišť, národní podniky *Gama*, *Logarex* a *Centropen*, které se zabývaly výrobou školních a kancelářských potřeb. Hospodářská opatření státu zapříčinila zhoršení kvality a snížení druhů tužek.¹⁶⁶ V roce 1992 byl podnik privatizován a změněn na akciovou společnost. Od roku 2007 je firma součástí skupiny *KOH-I-NOOR holding a.s.* Tovární objekty se řadí k nejstarším průmyslovým stavbám v Českých Budějovicích. Významnou stavbou je rovněž *Hardtmuthova vila* v ulici *U zimního stadionu*, patřící dnes Jihočeskému kraji.

7.3 Dřevozpracující podniky

V 19. století byla významným dřevozpracujícím podnikem *Lannova loděnice*, ve které se stavěly čluny a lodě. Průměrně bylo vyrobeno 300 lodí ročně. Lodě byly většinou poslány se zbožím do dané lokality, kde byly posléze rozebrány a využity jako stavební materiál.¹⁶⁷ Na přelomu 19. a 20. století vzniklo mnoho nových podniků zabývajících se zpracováním dřeva, např. výroba rámu továrnou *Fürth*, sídlící v ulici *Jeronýmova*, továrna na lišty a rámy *Kohn*, v *Dvořákově* ulici a také továrna *Wager a Hensch*.¹⁶⁸ Specifickým odvětvím byla výroba podpatků *Jaroslava Zmrzlého* v *Riegrově* ulici. K roku 1930 podnik zaměstnával 180 osob a

¹⁶⁴ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 209

¹⁶⁵ BINDER, Milan-KOVÁŘ, Daniel. *Technické památky Českých Budějovic*. České Budějovice: Milan Binder, 2013, s. 19

¹⁶⁶ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 209

¹⁶⁷ *Lannova loděnice: Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/lannova-lodenice>

¹⁶⁸ BINDER, Milan-KOVÁŘ, Daniel. *Technické památky Českých Budějovic*. České Budějovice: Milan Binder, 2013, s. 47

výroba činila až 2,5 milionu podpatků.¹⁶⁹ Dále ve městě existovala výrobná žebříků *Jana Pártla a Antonína Frolíka* v ulici Družstevní. Krátkou existencí si prošla *První česká parostrojní bednárna*, která fungovala od roku 1891. Podnik zřejmě příliš nevynášel, a tak areál zakoupila v roce 1899 výše zmíněná firma Julia Škrlandta.

Významným podnikem v nábytkářství byl podnik *Primavera*, sídlící v Kubatově ulici.¹⁷⁰ Po 2. světové válce vznikla *Vodičkova* továrna na dýhy v Pekárenské ulici, a to jako jeden z posledních soukromých podniků před nástupem komunistického režimu.¹⁷¹ Za socialismu byl významným nábytkářským podnikem *Jitona Soběslav*, který měl několik filiálek, z nichž byla jedna v Českých Budějovicích. K roku 1987 zde bylo zaměstnáno na 122 osob.¹⁷² Dále existovalo v okolí mnoho pil, na Rudolfovské třídě Teverného pila a Kubíčková pila, dále pila v Novém Vráťě. Po roce 1948 přešly soukromé objekty pod národní správu a v roce 1953 byly vytvořeny *Jihočeské dřevařské závody v Českých Budějovicích*.¹⁷³ V roce 1990 vznikly *Jihočeské dřevařské závody, a. s.* vycházející z předchozího státního podniku. Společnost má výrobu v Novém Vráťě, v ulici U pily. Dále v Českých Budějovicích existuje několik desítek truhlářských dílen.

7.4 Sirkárny

V Českých Budějovicích byly celkem tři závody na výrobu sirek. Tou první byla *Pollakova sirkárna* v dnešní ulici Boženy Němcové. Vídeňský podnikatel *Aron Pollak* se nejprve věnoval prodeji zápalek firmy Štěpána

¹⁶⁹ *Dřevozpracující průmysl: Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. [cit. 2018-07-10].

Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/drevozpracujici-prumysl>

¹⁷⁰ BINDER, Milan-KOVÁŘ, Daniel. *Technické památky Českých Budějovic*. České Budějovice: Milan Binder, 2013, s. 47-53

¹⁷¹ BINDER, Milan-KOVÁŘ, Daniel. *Technické památky Českých Budějovic*. České Budějovice: Milan Binder, 2013, s. 47-53

¹⁷² DVOŘÁK, Jiří-KUBEŠ, Jan. Vývoj průmyslu na území Českých Budějovic od počátku 19. století do 80. let 20. století. In *Historická geografie: Praha: HÚ AV ČR, 2010, r. 32, č. 2, s. 93*

¹⁷³ *Dřevozpracující průmysl: Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. [cit. 2018-07-10].

Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/drevozpracujici-prumysl>

Rohmera, po jeho smrti v roce 1842 zřizuje vlastní firmu. Sám Pollak měl zásluhu na tom, aby se na sirkových krabičkách objevovaly obrázky, na kterých byly zobrazeny mnohé historické osobnosti, jako králové, či vojevůdci, ale i motivy jiného rázu. Díky tomu si jeho zápalky získaly pověst i v cizině. Filiálka v Českých Budějovicích začala fungovat v polovině 19. století. Důvodem k otevření sirkárny byla, podobně jako u výše zmíněné továrny na tabák, levná pracovní síla, dále také dostatek dřeva. K roku 1871 činil počet zaměstnanců 425 osob, což svědčí o tom, že sirkárna byla významným zaměstnavatelem. Před ní se v té době řadila pouze Hardtmuthova továrna na keramiku s počtem 686 zaměstnanců.¹⁷⁴

Převažovala hlavně ruční výroba, počet strojů byl minimální a podmínky velmi nuzné, přičemž práce s bílým fosforem mohla vyvolat smrtelnou fosforovou nekrózu.¹⁷⁵ Za pokles výroby a počtu zaměstnanců v následujících letech mohla jak hospodářská krize v roce 1873, tak i drahá cla a silná konkurence v podobě švédských zápalek. Na sklonku 19. století dochází k prudkému úbytku zaměstnanců, k roku 1896 jich je pouze 42.¹⁷⁶ Pollakova sirkárna skončila v roce 1900, a to jak z důvodů již výše zmíněné hospodářské krize, tak i vlivem zastaralé výroby a růstem konkurence. Avšak jistá tradice a blízkost surovin oslovila dalšího německého podnikatele *Michaela D. Rotha*, který měl předtím sirkárnu ve Zlaté Koruně. Výrobu obnovil v prostorách bývalé Pollakovy sirkárny. Později převzal vedení továrny Michaelův bratr *Adalbert Roth*. V roce 1904 zasáhl objekt požár, po kterém prošel podnik výraznou rekonstrukcí, výroba byla zmodernizována a mechanizována.¹⁷⁷ Poté továrna dobře prosperovala, o čemž svědčí i výrazně se zvětšující počet zaměstnanců.

¹⁷⁴ VONDRA, Václav. *Českobudějovické sirkárny*. České Budějovice: Klub filumenistů při PKO, 1980, s. 7

¹⁷⁵ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 452 -453

¹⁷⁶ VONDRA, Václav. *Českobudějovické sirkárny*. České Budějovice: Klub filumenistů při PKO, 1980, s. 16

¹⁷⁷ VONDRA, Václav. *Českobudějovické sirkárny*. České Budějovice: Klub filumenistů při PKO, 1980, s. 17

Od roku 1913 ztrácí podnik samostatnost a sirkárna se stává součástí akciové společnosti *Helios*, sídlící ve Vídni.¹⁷⁸ Výroba zanikla k roku 1920.

Obrázek 11: Obrázek na krabičce od sirek

Třetí sirkárnou ve městě, kromě menší výroby firmy *Příhoda a Danzer* v letech 1893-1896,¹⁷⁹ byla akciová společnost *Česká sirkárna*, sídlící v ulici U sirkárny, kde se dnes nachází výše zmíněná firma Groz-Beckert. Na krabičkách se začaly objevovat vlastenecké i českobudějovické motivy.¹⁸⁰ Sirkárna dobře prosperovala a byla moderně zařízena: *Továrna byla vybavena na tehdejší dobu nejmodernějším zařízením na výrobu „švédských“ zápalek a k pohonu se používalo parního stroje o výkonu 80k/58.8 kW/. V roce 1910 bylo zde zaměstnáno 14 úředníků a 215 dělníků, v roce 1914 pak 197 dělníků.*¹⁸¹ Během 1. světové války byla výroba kvůli požáru krátce přerušena. Také tu pracovali ruští váleční zajatci.¹⁸² Od roku 1912 byla sirkárna součástí akciové společnosti *Helios*, v roce 1923 už součástí *Solo, spojené akciové sirkárny.*¹⁸³ Ačkoli patřila továrna k nejmodernějším v ČSR, v důsledku hospodářské krize byla v roce 1933 i

¹⁷⁸ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 452-453

¹⁷⁹ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 452-453

¹⁸⁰ VONDRA, Václav. *Českobudějovické sirkárny*. České Budějovice: Klub filumenistů při PKO, 1980, s. 19-24

¹⁸¹ VONDRA, Václav. *Českobudějovické sirkárny*. České Budějovice: Klub filumenistů při PKO, 1980, s. 21

¹⁸² VONDRA, Václav. *Českobudějovické sirkárny*. České Budějovice: Klub filumenistů při PKO, 1980, s. 19-24

¹⁸³ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 452-453

přes vlnu protestů uzavřena.¹⁸⁴ Znamenalo to úplný zánik sirkařského průmyslu v Českých Budějovicích.

Obrázek 12: Areál České akciové sirkárny

7.5 Smaltovny

Tradice výroby smaltovaného nádobí v Českých Budějovicích sahá do roku 1893, kdy byla založena *První českobudějovická továrna na smaltované a plechové nádobí, s.r.o.* O zřízení se zasloužil August Zátka a podnik se nacházel v dnešní ulici U smaltovny. Firma se orientovala především na export a snažila se proniknout směrem na Balkán.¹⁸⁵ Nejvyšší výroby bylo dosaženo roku 1913, celkem 1768 t zboží při 653 zaměstnancích. Po 1. světové válce se podniku začíná dařit méně, a to hlavně díky ochranným clům, jimiž byl export zatěžován. Také hospodářská krize nepříznivě ovlivnila výrobu, kdy byl pokles výrobků snížen zhruba o polovinu. Během 2. světové války byla produkce nádobí zastavena a továrna se věnovala výrobě generátorů na dřevoplyn. V roce 1945 byla výroba obnovena již pod národní správou.¹⁸⁶

¹⁸⁴ VONDRA, Václav. *Českobudějovické sirkárny*. České Budějovice: Klub filumenistů při PKO, 1980, s. 19-24

¹⁸⁵ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 458-459

¹⁸⁶ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 458-459

Druhá smaltovna *Bohemia* sídlila v Novém Vráťě a byla založena též v roce 1893.¹⁸⁷ Od svého vzniku měla továrna několik majitelů, ale prosperovat začala od roku 1905, kdy ji zakoupila firma *Moric Ullman a syn.* Dalším majitelem od roku 1937 byl *František Gibián*, který byl v období okupace deportován a roku 1942 zahynul v koncentračním táboře.¹⁸⁸ Poté se továrny zmocnil pronacistický podnikatel a politik *Hans Westen*. Během války se výroba orientovala převážně pro potřeby německé armády. Po válce přešla smaltovna pod národní správu.

Třetí smaltovna s názvem *Jihočeská lisovna a smaltovna* byla založena v roce 1896 na Rudolfovské třídě. Založil ji *Franz Westen*, otec výše zmíněného Hanse Westena. Syn Hans ji také později zdědil a spravoval. Počet zaměstnanců se pohyboval v rozmezí 150 až 320 lidí a roční výroba činila až 1000 t výrobků, a to jak smaltovaných, tak i ze zinkového plechu. Po válce byla továrna rovněž pod národní správou. Poslední smaltovnou v Českých Budějovicích byla továrna *Vulkán* v Křížíkově ulici. Založena byla v roce 1904, ale již ve 30. byla výroba zastavena.¹⁸⁹

První českobudějovická smaltovna byla znárodněna v roce 1946. V roce 1953 se z ní stal samostatný národní podnik *Sfinx, České Budějovice*, ke kterému byly připojeny i smaltovny Westen a Bohemia. Hlavní továrna se orientovala na výrobu pro tuzemsko, výroba ve Vráťě na export. Westen byl v 60. letech zrušen a objekt sloužil jako skladiště. V letech 1966 až 1970 prošel celý podnik rekonstrukcí a modernizací, také byl zvětšen sortiment výrobků. Značka Sfinx se těšila velké oblibě a byla známá i v zahraničí. K roku 1985 se závod s výrobou 8000 t nádobí řadil k největším výrobcům v Evropě.¹⁹⁰

V roce 1987 byl národní podnik přetransformován na státní. Později je Sfinx privatizován, mimo pobočku ve Vráťě, a vzniká Sfinx a. s., v jejímž čele zůstává bývalé vedení. V 90. letech klesá počet zaměstnanců, roku

¹⁸⁷ DVOŘÁK, Jiří-KUBEŠ, Jan. Vývoj průmyslu na území Českých Budějovic od počátku 19. století do 80. let 20. století. In *Historická geografie*: Praha: HÚ AV ČR, 2010, r. 32, č. 2, s. 92

¹⁸⁸ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 458-459

¹⁸⁹ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 458-459

¹⁹⁰ *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998, s. 458-459

1997 je to 507 lidí, k roku 2005 už pouze 150 zaměstnanců. Ve stejném roce je provoz ukončen. Výrobu obnovila firma CEBS s. r. o., ale ne v takovém rozsahu jako dříve a její působení bylo jen krátkou kapitolou.¹⁹¹ V přítomnosti existuje v Českých Budějovicích pouze továrna *Belis s. r. o.*, založena společníky *Petra Gibiána*. Výroba je zaměřena na výrobky s teflonovým povrchem a na výlisky pro automobilový průmysl. V roce 2014 se firma změnila na akciovou společnost.¹⁹²

7.6 Papírna

Historie papírenství v Českých Budějovicích se začala psát v roce 1880, kdy papírenská firma *Fürth a Gellert* zakupuje Knížecí mlýn a přidružené budovy na Lineckém předměstí. Firma nebyla v oboru nováčkem, od roku 1867 provozovala papírnu v Plzni. Po právních formalitách došlo v mlýně k výměně vodních kol, namísto nich byly nainstalovány vodní turbíny a celý provoz byl přizpůsoben papírenské výrobě. Na konci roku 1880 byl též zahájen výkup slámy pro výrobu slámové vlákniny, vhodné k výrobě.¹⁹³ Výrobní proces probíhal tak, že se stohy slámy (žitné, pšeničné) nařezaly na řezanku o délce 5-6 cm. Řezanka byla dále vařena v páře spolu s vápenným mlékem. Poté byla směs umleta a dále zpracovávána na papírenských strojích. Později existoval i způsob výroby studenou cestou (tzv. marace).¹⁹⁴

K vyráběnému sortimentu patřily kromě slaměného papíru také lepenka a hedvábný papír. Pro firmu byl důležitý export. Papírenské výrobky podniku byly rozšířeny takřka po celém světě, kromě Evropy i v Indii, USA a v dalších zemích.¹⁹⁵ V továrně pracovalo v prvních letech

¹⁹¹ *Smaltovny: Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/smaltovny>

¹⁹² *Historie: Belis* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://www.belis.eu/historie/>

¹⁹³ VYKYDAL, Miroslav. *100 let papírny v Českých Budějovicích, 1880-1980*. České Budějovice: Jihočeské papírny, 1980, s. 23-26

¹⁹⁴ VYKYDAL, Miroslav. *100 let papírny v Českých Budějovicích, 1880-1980*. České Budějovice: Jihočeské papírny, 1980, s. 26-30

¹⁹⁵ VYKYDAL, Miroslav. *100 let papírny v Českých Budějovicích, 1880-1980*. České Budějovice: Jihočeské papírny, 1980, s. 29

činnosti asi 40 až 55 osob, v meziválečném období počet narostl na 110 až 140 lidí.¹⁹⁶

V roce 1906 byl sortiment rozšířen o výrobu vlnité lepenky, jejíž vynález sahá do 90. let 19. století. Postupně se její výroba rozšiřovala a lepenka začala nahrazovat do té doby převážně používané dřevěné bedny. V době před 1. světovou válkou dochází k modernizaci objektu, jsou instalovány nové parní stroje či nové kotle.¹⁹⁷

Během období 1. republiky probíhají další modernizace podniku včetně přivodu železniční vlečky a vybudování vodní elektrárny. Negativní vliv na papírnu má i hospodářská krize na přelomu 20. a 30. let a také požár v roce 1924.¹⁹⁸ Také syn jednoho ze zakladatelů *Rudolf Gellert* se stává majoritním akcionářem firmy díky výkupu akcií od svého společníka *Emila Fürtha*. Z hlediska nadcházející 2. světové války se rodina židovského původu rozhodne k opuštění ČSR a jejich majetek propadne Německé říši. V období války se výroba zvětšuje kvůli potřebě obalového materiálu pro německou armádu, provoz je zastaven v posledním roce války.¹⁹⁹

Krátce po válce byla výroba znovu obnovena a objekt byl znárodněn: *Vyhláškou ministerstva průmyslu z 1946 byla p. znárodněna a od 1. 1. 1946 začleněna do současně zřízeného národního podniku Jihočeské papírny ve Větrní.*²⁰⁰ Také se částečně změnil sortiment, od roku 1950 byla zrušena výroba slámového a izolačního papíru, nadále se převážně vyráběla vlnitá lepenka a kartonáž. Rovněž byly v roce 1947 zastaralé papírenské stroje nahrazeny moderními a daleko výkonnějšími. Další změnu podniku představovala rozsáhlá přestavba v letech 1962 až 1967. Po Sametové

¹⁹⁶ *Papírna: Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z:

<http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/papirna>

¹⁹⁷ VYKYDAL, Miroslav. *100 let papírny v Českých Budějovicích, 1880-1980*. České Budějovice: Jihočeské papírny, 1980, s. 38-42

¹⁹⁸ VYKYDAL, Miroslav. *100 let papírny v Českých Budějovicích, 1880-1980*. České Budějovice: Jihočeské papírny, 1980, s. 49-52

¹⁹⁹ *Papírna: Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z:

<http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/papirna>

²⁰⁰ *Papírna: Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z:

<http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/papirna>

revoluci byl podnik přetvořen na *Jihočeské papírny Větrní a.s.*²⁰¹
V současnosti provozuje papírnu firma *Mondi Bupak s.r.o.*

8. Přehled aktuálního stavu řešené problematiky

Historie průmyslu, technického rozvoje a hospodářství na Českobudějovicku je poměrně dobře zmapována v různých jednotlivých zdrojích. Kvalitní informace se nachází v *Encyklopedii Českých Budějovic*. Většinu hesel, týkajících se průmyslu, velmi dobře a přehledně zpracoval historik *Václav Vondra*, který rovněž publikoval řadu studií, monografií a statí, věnujících se historii konkrétních podniků a odvětví, které zde existovaly, např. sirkárny, smaltovny, tužkárny a další. Válečné hospodářství během 2. světové války zachytil v knize *Českobudějovicko v době nacistické okupace a osvobození 1939-1945*, kterou napsal spolu s *Miloslavem Pechou*.

Zajímavé jsou též publikace *Ivo Hajna*, týkající se koněspřežné železnice a pivovaru Budvar. Dějiny pivovaru Samson monograficky zpracovali autoři *Karel Pletzer* a *Oldřich Šeda*. První z nich se zabýval zejména vznikem a starší historií pivovarnictví v Českých Budějovicích, druhý se věnoval novodobé historii pivovaru. Informace, týkající se dějin dopravy, jsou přehledně zpracovány ve starší práci *Dějiny Dopravy ČSSR* od *Josefa Honse*. Údaje o mlékárenském průmyslu Českých Budějovic nacházíme v knize zpracované *Ladislavem Liklerem* a kolektivem *Historie mlékárenství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, pro 20. století konkrétně ve druhém díle.

Další zdroj informací o technických památkách a některých průmyslových oborech nalezneme v prvním díle knihy *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* od *Hany Hlušíčkové*. Kvalitní shrnutí

²⁰¹ *Papírna: Encyklopedie Českých Budějovic* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/papirna>

hospodářského vývoje obsahuje článek pedagogů Jihočeské univerzity *Jiřího Dvořáka* a *Jana Kubeše* *Vývoj průmyslu na území Českých Budějovic od počátku 19. století do 80. let 20. století*, publikovaný v odborném časopise *Historická geografie*. Jiří Dvořák rovněž napsal kapitolu o hospodářství v knize *České Budějovice pod hákovým křížem*. Také se věnuje problematice těžby grafitu na jihu Čech.

Další, populárně laděnou publikací s bohatou fotografickou přílohou jsou *Technické památky Českých Budějovic* od *Milana Bindera* a *Daniela Kováře*, vydanou v nakladatelství Milan Binder. Kniha je přehledně členěna na jednotlivá odvětví se stručným popisem. V tomtéž nakladatelství vyšla celá řada knih od různých autorů, zabývajících se historií Českých Budějovic, městské hromadné dopravy, Motoru Jikov, teplárny a dalšími jinými tématy, která se týkají města.

Důležité jsou rovněž podnikové publikace. Ty v minulosti vycházely k výročí vzniku firem, např. *75 let trvání továrny na tabák v Českých Budějovicích* z roku 1947, nebo *100 let papírny v Českých Budějovicích*. Nezanedbatelným zdrojem jsou v dnešní době také webové stránky firem.

Závěr

Pro vypracování bakalářské práce bylo potřeba prostudovat poměrně velké množství literatury. Výborným zdrojem byly brožury k podnikovým výročím. Řada z nich, zvláště z období minulého režimu, je však ideově zabarvena, a proto bylo někdy nutné porovnat informace s jiným zdrojem.

Hlavním cílem bakalářské práce bylo vytvořit stručný přehled technického a průmyslového vývoje v Českých Budějovicích od 20. století až po současnost. Vzhledem k historii některých oborů bylo nutné pro jejich kontext popsat stručný vývoj i do doby před 20. stoletím. Dále byly v textu identifikovány 3 hlavní ukazatele, jež ovlivnily a urychlily daný vývoj Českých Budějovic. Prvním z nich je příznivá dopravní situace. České Budějovice byly už od středověku významným obchodním a dopravním uzlem. V 19. století přispělo ke zlepšení a zrychlení dopravy budování nových komunikací a také koněspřežná a říční doprava. Významným počinem bylo zavedení železničních vleček přímo do továren.

Druhým ukazatelem pro rozvoj průmyslových komplexů byla rovněž levná pracovní síla, díky níž se ve městě začaly budovat pobočky již zavedených firem, často z Vídně, nebo též vznikaly nové továrny. Příkladem mohou být sirkárny, smaltovny, Koh-i-noor či továrna na tabák. Třetím předpokladem byla blízkost surovin potřebných k výrobě, v určitých oborech, také tradice a zemědělský ráz regionu. Na tomto předpokladu se dá také vysledovat úspěšnost jednotlivých oborů. V blízkosti regionu se nacházela grafitová ložiska, dále kaolín a dostatek dřeva. Z těchto komodit těžily hlavně sirkárny, dřevozpracující podniky a Koh-i-noor. Tyto ukazatele se v Českých Budějovicích projeví kladně a byly velmi důležité pro vznik průmyslové struktury v regionu.

Osobnosti, které můžeme označit za přínosné pro rozvoj města, lze rozdělit podle národnosti na osoby českého a německého původu, 2. polovina 19. století byla přízračná vznikáním konkurence mezi oběma živly, a to díky zakládání nových, převážně akciových společností s českým osazenstvem. Akciové byly proto, že čeští podnikatelé neměli tolik kapitálu oproti většinou již zavedeným německým průmyslníkům. K přínosným

osobnostem můžeme zařadit právníky Augusta Zátku a Františka Hromadu, kteří stáli u vzniku u mnoha českých podniků, včetně Českého akciového pivovaru. Nejdůležitějšími rodinami působícími v regionu byli Hardthuthové v tužkárenském, a v počátku i keramickém oboru, Pernerové ve zvonařství, Lannové v lodní dopravě, výrobě lodí a stavění komunikací. Ve strojírenském průmyslu pak Julius Škrlandt či Emanuel Kubricht. Na přelomu 19. a 20. století se objevily další osobnosti, které si České Budějovice vybraly pro své podnikání.

Kapitola Charakteristika vývoje techniky a průmyslu podává obecný přehled důležitých změn, které se staly základní hnací silou pro daný rozvoj. Následuje kapitola Stručný přehled dopravy v regionu České Budějovice, ve které je rozvedena hlavně koněspřežná, železniční a automobilová doprava. V neposlední řadě se též zabývá městskou hromadnou dopravou. Další kapitola Energetika stručně líčí vznik a důvody pro vybudování elektráren a teplárny ve městě. V potravinářském průmyslu je velký prostor věnován pivovarnictví, jež je pro České Budějovice příznačné. Další podkapitoly se zabývají mlékárenstvím a cukrovarnictvím, podkapitola Ostatní potravinářské podniky líčí další významné obory patřící do jmenované sféry.

Kapitola Strojírnost v Českých Budějovicích je koncipována v široké rovině, jsou v ní zařazeny strojírný, slévárny, zvonařství, výroba jehel a další menší podniky, zabývající se kovovýrobou. Předposledním tématem je Ostatní průmysl v Českých Budějovicích, do kterého je zařazen tabákový průmysl, Koh-i-noor, smaltovny, sirkárny a papírna. Kapitola Přehled literatury přibližuje informační zdroje a autory, orientující se na průmysl, hospodářství a technický rozvoj.

Na základě analýzy literatury se dá konstatovat, že na průmysl měly negativní vliv hospodářské krize, obě světové války, dále rozpad Rakouska-Uherska i komunistický režim. Vliv obou válek, s nimiž je spojeno řízené válečné hospodářství, měl neblahý vliv hlavně na potravinářský průmysl, ve kterém se v té době používalo mnoho náhražek, a snižovala se kvalita produktů. V důsledku 2. světové války také zaniklo nebo bylo později znárodněno mnoho podniků. Důvodů bylo více, např. to byl židovský původ

daného podnikatele, po válce zase odsun německého obyvatelstva, ten se týkal i některých průmyslníků německého původu. Období komunistického režimu charakterizuje zánik drobných živností a slučování továren pod regionální podnik (např. Jihočeské pivovary). Některé podniky procházejí generální rekonstrukcí, jiné zase chátrají a jsou na nich provedeny pouze menší opravy, důležité pro jejich chod. Plánované hospodářství mělo také na svědomí některá nesmyslná nebo krátkozraká rozhodnutí, která příliš rozvoji neprospívala. Po roce 1989 byl opět obnoven volný trh a řady podniků se týkala privatizace a restituce.

Myslím si, že by se v daném tématu dalo pokračovat, ideální by byla didaktická transformace tématu a obsahu, např. vytvořit soubor příprav na hodiny technické výchovy na 2. stupni ZŠ. Dalším nápadem by mohlo být vypracování exkurzí do některých továren, aby si žáci dovedli lépe představit, co výroba obnáší.

Seznam použitého obrazového materiálu

Obrázek 1: Lokomotiva George Stephensona	10
Obrázek 2: Tramvaj v Krajinské ulici, počátek 20. století	16
Obrázek 3: Vodní elektrárna na Jiráskově jezu	19
Obrázek 4: Pohled na Měšťanský pivovar, počátek 20. století	22
Obrázek 5: Vyobrazení Českého akc. pivovaru, počátek 20. století	26
Obrázek 6: Lavalova odstředivka.....	29
Obrázek 7: Továrna na počátku 20. století.....	36
Obrázek 8: Zvonárna Perner v Dobrovodské ulici.....	40
Obrázek 9: Továrna na tabák	43
Obrázek 10: Vyobrazení továrny z přelomu 19. a 20. století	44
Obrázek 11: Obrázek na krabičce od sirek	48
Obrázek 12: Areál České akciové sirkárny	49

Zdroje použitého obrazového materiálu

Obrázek 1: [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z:

<http://parnistroji.splet.arnes.si/parne-lokomotive/prva-parna-lokomotiva/>

Obrázek 2: [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z:

<https://www.dpmcb.cz/o-nas/historie-spolecnosti/fotogalerie-vozoveho-parku/dobove-foto-ulice-krajinska-3.html>

Obrázek 3: [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z:

<http://www.kudyznudy.cz/Aktivity-a-akce/Aktivity/Jiraskuv-jez-a-vodni-elektrarna-v-Ceskych-Budejovi.aspx>

Obrázek 4: [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z:

<http://www.kudyznudy.cz/Aktivity-a-akce/Aktivity/Jiraskuv-jez-a-vodni-elektrarna-v-Ceskych-Budejovi.aspx>

Obrázek 5: [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <https://www.masne-kramy.cz/cs/fotogalerie.html?budejovicky-budvar>

Obrázek 6: [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z:
<https://www.gettyimages.ca/detail/news-photo/engraving-depicting-gustaf-de-lavals-centrifugal-cream-news-photo/929249270#/engraving-depicting-gustaf-de-lavals-centrifugal-cream-separator-de-picture-id929249270>

Obrázek 7: [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z:
<http://www.motorjikov.com/motor-jikov-group/historicke-milniky/>

Obrázek 8: [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z:
<https://www.kohoutikriz.org/autor.html?id=perne&t=p>

Obrázek 9: [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z:
https://ceskobudejovicky.denik.cz/zpravy_region/o-praci-v-nove-tabacce-se-prvni-den-uchazelo-500-zen-20121124.html

Obrázek 10: [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z:
<https://www.kohoutikriz.org/autor.html?id=wodii&t=p>

Obrázek 11: [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://www.i-sn.cz/clanky/sn-c.-8-2017/sirky-a-zapalky-----frantisek-ruzicka.html>

Obrázek 12: [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://www.i-sn.cz/clanky/sn-c.-8-2017/sirky-a-zapalky-----frantisek-ruzicka.htm>

Seznam použité literatury

Tištěné zdroje

1. BAJER, Jan. *100 let městské dopravy v Českých Budějovicích 1909-2009*. 1. vyd. České Budějovice: Milan Binder, 2009.
2. BINDER, Milan, KOVÁŘ, Daniel. *Technické památky Českých Budějovic*. České Budějovice: Milan Binder, 2013.
3. BINDER, Milan, Schinko, Jan. *Českobudějovická teplárna: od elektrárny a vozovny tramvají k modernímu podniku*. České Budějovice: Milan Binder, 2014.
4. BINDER, Milan-SCHINKO, Jan. *Motor Jikov: 1899 - 2009: 110 let společnosti Motor Jikov Group*. České Budějovice: Milan Binder, 2009.
5. DVOŘÁK, Jiří-KUBEŠ, Jan. Vývoj průmyslu na území Českých Budějovic od počátku 19. století do 80. let 20. století. In *Historická geografie*: Praha: HÚ AV ČR, 2010, r. 32, č. 2.
6. *Encyklopedie Českých Budějovic*. České Budějovice: Nebe, 1998.
7. HAJN, Ivo. *Budějovický Budvar 1895-1995*. S. I.: AGES, 1995.
8. HLUŠIČKOVÁ, Hana. *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, I. díl. Praha: Libri, 2001.
9. HONS, Josef. *Dejiny dopravy na území ČSSR: vysokoškolská učebnica*. Bratislava: Alfa, 1975.
10. JAKUBEC, Ivan-JINDRA, Zdeněk. *Dějiny hospodářství českých zemí: od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*. Praha: Karolinum, 2006.
11. LIKLER, Ladislav a kol. *Historie mlékárenství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, II. díl. Praha: MILPO Media, 2001.
12. MAUROIS, André. *Dějiny Anglie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1993.
13. PATURI, Felix R. *Kronika techniky*. Praha: Fortuna Print 1993.

14. PECHA, Miloslav-ŠMÍD, Stanislav-VONDRA, Václav. *Protifašistický odboj na Českobudějovicku 1938-1945*. OV ČSPB České Budějovice, 1986.
15. PLETZER, Karel-ŠEDA, Oldřich. *Měštanské i městské pivovarství a dvě stě let Prvního českobudějovického pivovaru Samson*. České Budějovice 1995.
16. RADA, František. *Když se psalo c.k.: ze života Českých Budějovic na počátku století*. České Budějovice: Nakladatelství České Budějovice, 1966.
17. SYNEK, Jaroslav a kol. *Ottova obrazová encyklopedie: Česká republika*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2008.
18. TŮMA, Miroslav. *75 let trvání továrny na tabák v Čes. Budějovicích: 1872-1947*. V Českých Budějovicích: Továrna na tabák, 1947.
19. VONDRA, Václav. *Českobudějovické sirkárny*. České Budějovice: Klub filumenistů při PKO, 1980.
20. VONDRA, Václav. *Příspěvek k dějinám cukrovarnictví v Českých Budějovicích*. Praha: Academia, 1980.
21. VYKYDAL, Miroslav. *100 let papírny v Českých Budějovicích, 1880-1980*. České Budějovice: Jihočeské papírny, 1980.

Elektronické zdroje

1. Automobilismus: Encyklopedie Českých Budějovic [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/automobilismus>
2. Dekret presidenta o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského: wikisource [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: https://cs.wikisource.org/wiki/Dekret_presidenta_o_zn%C3%A1rodn%C4%9Bn%C3%AD_n%C4%9Bkter%C3%BDch_podnik%C5%AF_pr%C5%AFmyslu_potravin%C3%A1%C5%99sk%C3%A9ho
3. *Dřezpracující průmysl: Encyklopedie České Budějovice* [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/drevozpracujici-prumysl>
4. Elektrárny: Encyklopedie Českých Budějovic [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/elektrarny>
5. Historie: Belis [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://www.belis.eu/historie/>
6. Historie Mhd v Českých Budějovicích: DPMCB [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <https://www.dpmcb.cz/o-nas/historie-spolecnosti/historie-mhd-v-ceskych-budejovicich.html>
7. Jihočeská Rybena: Encyklopedie Českých Budějovic [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/jihoceska-rybena>
8. Lannova loděnice: Encyklopedie Českých Budějovic [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/lannova-lodenice>
9. Městská hromadná doprava: Encyklopedie Českých Budějovic [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/mestska-hromadna-doprava>

10. Naše společnost: Bosch [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <https://www.bosch.cz/nase-spolecnost/bosch-v-ceske-republice/ceske-budejovice/>
11. O společnosti: Budějovický Budvar [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://www.budejovickybudvar.cz/o-spolecnosti/budejovicky-budvar.html>
12. Papírna: Encyklopedie Českých Budějovic [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/papirna>
13. Slévárna České Budějovice: Encyklopedie Českých Budějovic [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/slevarna-ceske-budejovice>
14. Smaltovny: Encyklopedie Českých Budějovic [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/smaltovny>
15. Společnosti: Motor Jikov [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://www.motorjikov.com/spolecnosti/>
16. Teplárna: Encyklopedie Českých Budějovic [online]. [cit. 2018-07-10]. Dostupné z: <http://encyklopedie.c-budejovice.cz/clanek/teplarna>